

MALMÖ HÖGSKOLA
Hälsa och samhälle

EXPLOATERAD SURROGATMAMMA ELLER ALTRUISTISK VÄRDMAMMA?

EN DISKURSANALYS AV DEN SVENSKA
DEBATTEN OM SURROGATMÖDRASKAP

LINN LINDSTRÖM

EXPLOITED SURROGATE MOTHER OR ALTRUISTIC HOST MOTHER?

A DISCOURSE ANALYSIS OF THE SURROGATE MOTHERHOOD DEBATE IN SWEDEN

LINN LINDSTRÖM

Lindström, L. Exploited surrogate mother or altruistic host mother? A discourse analysis of the surrogate motherhood debate in Sweden. *Degree Project in Social work 15 Credit points*. Malmö University: Health and Society, 2012.

The present study is a discourse analysis of the surrogate motherhood debate in Sweden analyzing three articles with supplied comments from Internet of the Swedish magazines *Bang* and *Ottar*. The debate of surrogate motherhood in Sweden is characterized by polarization, with strong pro- and con-positions. The overall objective is to analyze the arguments and conceptions that are constructed in these two opposing positions. The combined theory and method applied is Ernesto Laclau & Chantal Mouffe's discourse theory. In this theory, concepts like nodal points and chains of equivalence are dominant. Three nodal points are identified in the analysis: women's body, children's and human right. Depending on the position, I have found different kinds of chains of equivalence that are constructed in relation to these nodal points. In the position against surrogate motherhood I found chains of equivalence that was constructed in relation to concepts like exploitation, commodification, biologism and motherhood. In the other position I discerned chains of equivalence which consisted of concepts like voluntary, self-determination, longed-for and social parenting. The discourse analysis applied is in turn, based on a social constructionist view and in the final chapter I examine how these constructions, that I have discern in the empirical material, can be problematized. I argue that the con-position can be criticized for describing women as biological beings and disregard that humans also are cultural beings. The pro-positions in turn can be criticized for assuming that all people regardless of gender and ethnicity, have equal opportunities. From a discourse analysis perspective, it is interesting to note that the pro-position for surrogate motherhood suggests the word "host motherhood" instead of surrogate motherhood.

Keywords: Discourse analysis, exploitation, free will, Laclau & Mouffe, surrogate motherhood, women's body.

EXPLOATERAD SURROGATMAMMA ELLER ALTRUISTISK VÄRDMAMMA?

EN DISKURSANALYS AV DEN SVENSKA DEBATTEN OM SURROGATMÖDRASKAP

LINN LINDSTRÖM

Lindström, L. Exploaterad surrogatmamma eller altruistisk värdamamma? En diskursanalys av den svenska debatten om surrogatmödraskap. *Examensarbete socialt arbete 15 poäng*. Malmö högskola: Hälsa och samhälle, 2012.

Denna uppsats syftar till att undersöka den svenska debatten om surrogatmödraskap där metod och teori utgörs av diskursanalys. Det textmaterial jag valt att undersöka består av tre artiklar med medföljande kommentarer från de svenska tidsskrifterna *Bang* och *Ottar*. Debatten om surrogatmödraskap i Sverige är polariserad, antingen är man för eller så är man mot. Mitt syfte med denna uppsats är att redogöra för och analysera de argument och föreställningar som kommer till uttryck inom dessa två motsatta positioner. Min teoretiska utgångspunkt är Laclau & Mouffes diskursteori. Denna teori utgörs av begrepp såsom nodalpunkter och ekvivalenskedjor. I mitt material har jag kunnat urskilja tre centrala nodalpunkter. Dessa är kvinnans kropp, barn och mänsklig rättighet. Beroende på position har jag kunnat urskilja olika former av ekvivalenskedjor knutna till dessa tre nodalpunkter. I positionen mot surrogatmödraskap har jag kunnat urskilja ekvivalenskedjor vilka består av begrepp såsom exploaterande, biologism, handelsvara och moderskap. Medan jag i positionen som är för har kunnat urskilja begrepp såsom frivillighet, självbestämmande, efterlängttade och socialt föräldraskap. I mitt avslutande kapitel problematiserar jag dessa två positioners föreställningar av surrogatmödraskap utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Här menar jag på att motsidan i allt för hög grad ser människan som endast en biologisk varelse och bortser ifrån att människan även konstrueras i en kulturell kontext. Försidan kan i sin tur kritiseras för att utgå ifrån att alla människor oavsett kön och etnicitet har lika möjligheter. Avslutningsvis finner jag det intressant, utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv, att försidan vill använda ordet värdmamma istället för surrogatmamma.

Nyckelord: Diskursanalys, exploaterad, frivillighet, kvinnans kropp, Laclau & Mouffe, surrogatmödraskap

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1:1 Problemformulering	5
1:2 Syfte och frågeställning	5
1:3 Disposition av uppsats	6
2. Bakgrund	6
2:1 Historisk tillbakablick	6
2:2 Begreppsdefinitioner	7
2:3 Svensk lagstiftning	8
2:4 Surrogatmödraskap i världen	9
2:5 Tidigare forskning	10
3. Teori	13
3:1 Socialkonstruktivismen	13
3:2 Diskursteori	14
4. Metod	15
4:1 Metoddiskussion	15
4:2 Urval	16
4:3 Avgränsningar	17
4:4 Presentation av material	18
4:5 Tillvägagångssätt	18
4:6 Reflexivitet och etiska överväganden	19
5. Resultat	20
5:1 Exploatering - Frivillighet	20
5:2 Varufiering av kvinnans kropp - stigmatisering	22
5:3 Biologism – det sociala	23
5:4 Biologiskt föräldraskap – socialt föräldraskap	24
5:5 Barn som handelsvara – efterlängtade barn	25
5:6 Donera njure – vara surrogatmamma	26
5:7 Mänsklig rättighet	27
6. Analys	28
7. Sammanfattande diskussion och slutsats	31
8. Referenslista	34
8:1 Litteraturlista	34
8:2 Tidningsartiklar	34
8:3 Offentliga publikationer	34
8:4 Juridiska dokument	34
8:5 Elektroniska dokument	35

1. Inledning

”Hej! Mitt namn är Hans och det här är min man Markus. Här i mitt knä sitter vår dotter Elsa och här bredvid i Markus knä sitter Elsas tvillingbror John. De är födda med hjälp av en surrogatmamma i Indien och en äggdonator från Texas i USA”. Så här lät det på ett möte jag var på i Stockholm i november 2011 som anordnades av den ideella föreningen FFS. En organisation vars syfte är att arbeta för att sprida information om surrogatmödraskap som en väg till föräldraskap.

I Sverige är surrogatmödraskap enligt lag förbjudet. Par vilka önskar barn genom en surrogatmamma i Sverige får därför åka till länder som Indien, USA eller Ryssland. Enligt Sveriges riksdag så strider surrogatmödraskap mot människorättsprincipen. Det senaste året har dock många av Sveriges riksdagspartier intagit en mer positiv inställning i frågan och idag är de flesta partier för en utredning i positiv anda. Journalisten Kajsa Ekis Ekman, är en av de främsta kritikerna av surrogatmödraskap och hon skapade stor debatt då hon publicerade sin bok *Varan och Varat: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan* förra året. I boken jämför hon surrogatmödraskap med prostitution och argumenterar för ett fortsatt förbud av surrogatmödraskap. I och med boken har en debatt om surrogatmödraskap aktualiserats i Sverige. En debatt vilket rör inte bara surrogatmödraskap, utan rätten till barn och rätten till reproduktion. Under hösten har många av dessa frågor behandlats i tv-serien ”Barn till varje pris?” som visats på SVT. I tv-serien får man träffa par och ensamstående som på grund av olika omständigheter valt att få barn på andra sätt än det ”traditionella”. En ensamstående kvinna åker till Danmark för att insemineras, ett par använder sig av provrörsbefruktning, ett annat adopterar och ett par har valt, precis som ovan, att åka till Indien för att använda sig av en surrogatmamma.

Min upplevelse är, efter att ha talat med många vänner och närstående, att surrogatmödraskap är ett fenomen som för många är ganska nytt. Det är inte många som har kunskaper i vad det egentligen innebär, även om det börjar förändras i och med nämnda tv-serien ”Barn till varje pris?” och Kajsa Ekis Ekmans bok. När provrörsbefruktning, IVF och insemination, vilka är tillåtna metoder i Sverige, aktualiserades hamnade även de i blickfånget för en debatt som liknar den om surrogatmödraskap. Idag, några år senare, ses IVF och insemination av de flesta som accepterade metoder. Det ska bli intressant och se om även surrogatmödraskap kommer att genomgå en liknande process.

Surrogatmödraskap är en fråga som skapar två läger, antingen är man för eller så är man emot. Min önskan med denna uppsats är att ta del av denna debatt som pågår just nu för att få en fördjupad kunskap om vad den handlar om och vilka argument samt föreställningar som här kommer till uttryck inom de två olika positionerna, för och emot.

1:1 Problemformulering

Infertilitet eller ofrivillig barnlöshet är ett problem som alltid funnits, den enda skillnaden är i hur man löst problemet. Hur utbrett problemet är varierar stort mellan länder, från mindre än 5% till över 30% (Nakash & Herdiman, 2007). Enligt *vårdguidens* webbsida (2011-11-17) drabbas mellan 10-15 procent av alla par i Sverige av ofrivillig barnlöshet, vilket enligt svensk definition innebär att ett par försökt att bli gravida i minst ett år utan att lyckas. För många av dessa par som drabbas av ofrivillig barnlöshet blir någon form av behandling ett möjligt alternativ för att lösa deras längtan efter barn. Behandling som idag finns att tillgå är till exempel stimulering av äggstockarna, insemination, provrörsbefruktning samt ägg- eller spermiedonation (*Vårdguidens* webbsida 2011-11-17). För en del fungerar dock inte sådan behandling och det är då surrogatmödraskap blir ett alternativ tillsammans med adoption (Nakash & Herdiman, 2007).

Den grupp som framför allt brukar omnämnas när man talar om surrogatmödraskap är homosexuella. För par bestående av två män är surrogatmödraskap det enda alternativet för att få genetiska barn, om man inte vilket till exempel det kända paret Jonas Gardell och Mark Levengood gjort, går ihop med ett lesbiskt par och genom insemination får barn. Att det sedan 2005, enligt svensk lag, är tillåtet för homosexuella att adoptera har inte inneburit någon större förändring för gruppen av homosexuella som önskar sig barn. Detta på grund av att många adoptionsbyråer i andra länder inte accepterar två föräldrar av samma kön. Därmed menar många att för framför allt homosexuella är surrogatmödraskap det enda alternativet för de att kunna få egna barn.

Kutte Jönsson (2003) skriver i sin avhandling, *Det förbjudna mödrskapet* att ofrivillig barnlöshet för många människor innebär både sociala och psykologiska problem. Han menar i sin tur att detta är ett så omfattande problem att man kan se det som en välfärdsfråga. Som socionom är det troligt att man kommer att komma i kontakt med par eller ensamstående som uttrycker en längtan efter barn men som inte kan förverkliga denna önskan på egen hand. Om några år är det även möjligt att surrogatmödraskap är lagligt i Sverige och därmed något som faller på socialtjänsten. Precis som socialtjänsten gör utredningar av par och ensamstående som önskar adoptera kan det om några år tillhöra socialtjänstens uppdrag att göra utredningar på de par och ensamstående som önskar använda sig av en surrogatmamma.

1:2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att göra en diskursanalys av debatten kring surrogatmödraskap. Min ambition är att synliggöra och analysera olika föreställningar om surrogatmödraskap och hur dessa framträder i mitt valda material. Mitt tillvägagångssätt för detta är att först titta på de argument som framförs. Genom att redogöra för samt analysera argumenten inom dessa två positioner, för och emot, hoppas jag kunna urskilja de olika föreställningar som finns inom varje position. Min önskan är sedan att analysera debatten utifrån ett maktperspektiv, det vill säga vem eller vilka det är som hörs i debatten. Mina tre frågeställningar blir därför följande:

- Vilka bilder av surrogatmödraskap konstrueras i texterna?
- Vilka argument framförs inom dessa två motsatta positioner, det vill säga för och emot?
- Vems röst är det som hörs i debatten?

1:3 Disposition av uppsats

I detta inledande kapitel har jag gett en kort introduktion till mitt valda ämnesområde, redogjort för min problemformulering samt presenterat mitt syfte med denna uppsats och mina tre frågeställningar. I kapitel 2 ges inledningsvis en kort historisk tillbakablick över fenomenet surrogatmödraskap. Därefter följer ett avsnitt med begreppsdefinitioner där jag redogör för viktiga begrepp såsom vad surrogatmödraskap innebär och hur surrogatmödraskap i praktiken går till. I avsnittet efter ges först en överblick över svensk lagstiftning, därefter en mindre beskrivning över lagstiftning om surrogatmödraskap i andra delar av världen såsom Storbritannien och Rysslands samt slutligen presenteras två olika forskningsprojekt som jag ser som relevanta i relation till min uppsats. I kapitel 3 presenteras teorin. Här redogör jag för diskursanalys vilket både är min teori och metod samt socialkonstruktivismen vilket diskursanalysen grundar sig i. Kapitel 4 innehåller i sin tur metoddelen. I detta avsnitt för jag en diskussion om min valda metod, kvalitativ metod och diskursanalys och vilka för och nackdelar den för med sig. Därefter redogör jag för mitt urvalsförfarande, presenterar mitt valda material samt visar på hur jag gått tillväga vid analysen av materialet. Jag avslutar kapitel 3 genom att resonera över begreppet reflexivitet och de etiska övervägande jag gjort under arbetets gång. I Kapitel 5 presenteras mitt resultat och i kapitel 6 en analys. Jag avslutar sedan med en sammanfattande diskussion och slutsats i kapitel 7.

2. Bakgrund

2:1 Historisk tillbakablick

”Och Sarai, Abrams hustru, hade inte fött barn åt honom. Men hon hade en egyptisk tjänstekvinna, som hette Hagar. Och Sarai sade till Abram: ”Se, Herren har gjort mig ofruktsam, så att jag inte föder barn. Gå in till min tjänstekvinna, kanhända skall jag få avkomma mig genom henne.” [...] Och han gick in till hagar, och hon blev havande.

Första Mosebok 16: 1-4 (Jönsson, 2003, s 6).

Kutte Jönsson (2003) skriver i sin bok att surrogatmödraskap är ett fenomen som förmodligen alltid funnits även om själva genomförandet idag skiljer sig ifrån då i och med teknifieringen av reproduktionen. Tidigare i historien, när IVF och insemination inte var möjligt, var sexuellt umgänge enda sättet. Det vill säga mannen som levde i ett förhållande med en ofruktsam kvinna fick helt enkelt vända sig till en annan kvinna och få barn med hjälp av henne. Att intresset för surrogatmödraskap nu ökat har troligen ett samband med de reproduktionsteknologiska framstegen som görs. Framsteg vilka som Jönsson skriver, ”utan tvekan underlättat för surrogatmödraskap som reproduktiv praktik” (Jönsson, 2003, s 12).

Det fall som vanligtvis brukar omnämnas när man diskuterar surrogatmödraskap är fallet ”Baby M”. I korthet handlar fallet om det amerikanska paret Stern som anlätade en surrogatmoder vid namn Mary Beth. De ingick ett kommersiellt surrogatarrangemang i februari 1985 och efter många försök av insemination blev tillslut Mary Beth gravid och den 27 mars 1986 födde hon en flicka som fick namnet Sara Elizabeth Whitehead. Efter förlossningen ångrade sig dock Mary Beth och det blev en lång och jobbigt rättsligt efterspel, vilket slutade med att paret Stern tilldelades vårdnaden då de ansågs vara bättre föräldrar (Jönsson,

2003). Detta rättsfall fick stor uppståndelse i USA och det var även efter detta fall som kommersiell surrogatmödraskap förbjöds i många av USA:s delstater.

2:2 Begreppsdefinitioner

Surrogatmödraskap innebär, som Kutte Jönsson skriver, att en kvinna bär fram barn, ”men med den uttalade avsikten att själv inte behålla det” (Jönsson, 2003, s 15). Det finns i sin tur många olika termer för när man talar om surrogatmödraskap. En ny term som används av politiker såsom folkpartisten Birgitta Ohlsson är värdmödraskap. Hon och hennes riksdagskollega Barbro Westerlund skriver i en motion varför värdmödraskap bör användas framför surrogatmödraskap:

”surrogatmödraskap är dock en nedsättande term för något som leder till att en ny och efterlängtat människa får komma till världen och se dagens ljus. Därför vill vi döpa om det till värdmödraskap” (2008/09:So222).

Surrogatmödraskap är den term som oftast används i vardagligt tal när man talar om surrogatmödraskap och jag kommer därför precis som Jönsson (2003) att använda mig av termen surrogatmödraskap.

När de gäller de eller den föräldern som önskar sig ett barn genom en surrogatmamma brukar internationellt beskrivas med termen *intended parent* (se bland annat Nakash & Herdman, 2007). I svenska artiklar om surrogatmödraskap har jag dock inte sett någon officiell översättning av detta begrepp, utan här används olika termer. Jag kommer i denna uppsats att använda mig av termen *tilltänka föräldrar*.

I debatten om surrogatmödraskap gör man en åtskillnad mellan begreppen *biologism* och *genetik*. När biologisk mor används menar man den kvinna som burit fram barnet, det vill säga varit gravid och fött barnet medan genetisk mor syftar på den kvinna som bidragit med ägg (Jönsson, 2003).

Surrogatmödraskap, brukar delas in i två olika former av surrogatmödraskap. I de artiklar och studier jag läst från bland annat Storbritannien men också på olika internetforum så brukar man göra en uppdelning mellan *traditionellt surrogatmödraskap* och *gestationellt surrogatmödraskap*. Jönsson talar i sin tur istället om *partiellt surrogatmödraskap* och *fullständigt surrogatmödraskap*. Jag kommer här att använda mig av de förstnämnda termerna, då det enligt min uppfattning är vad som är mest förekommande internationellt. Innebörden i begreppen är i sin tur detsamma så det handlar endast om vad man väljer att använda för term.

Traditionellt surrogatmödraskap innebär att surrogatmammans använder sina egna ägg. Kvinnans ägg befruktas i sin tur genom att hon insemineras av en mans spermier. Vid traditionellt surrogatmödraskap har surrogatmodern därmed både en biologisk och genetisk koppling till barnet (Jönsson, 2003).

Gestationellt surrogatmödraskap, innebär att man använder sig av IVF-behandling. Vid gestationellt surrogatmödraskap används ägg och spermier från antingen de tilltänkta föräldrarna eller från utomstående donatorer. I dessa fall befruktas ägg och spermier i ett laboratorium och odlas till tidiga embryon innan de sätts in i surrogatmammans (Fertilitetsguidens webbsida, 2011-11-17). För

surrogatmamman innebär detta till skillnad från traditionellt surrogatmödraskap att hon inte har någon genetisk koppling till barnet (Nakash & Herdman, 2007).

En annan åtskillnad man brukar göra när det gäller surrogatmödraskap är den mellan *kommersiellt surrogatmödraskap* och *altruistiskt surrogatmödraskap*, där *kommersiellt* surrogatmödraskap innebär att surrogatmamman får betalt medan hon vid *altruistiskt* endast får betalt för det inkomstbortfall som graviditeten innebär samt omkostnader för sjukhusbesök med mera (Jönsson, 2003). Altruistiskt surrogatmödraskap kommer från begreppet altruism vilket innebär osjälviskhet, att man gör någonting för någon annan.

2:3 Svensk lagstiftning

I Sverige är det inte tillåtet med surrogatarrangemang. När socialdepartementet (2000) utredde frågan kom man fram till följande:

”Surrogatmoderskap innebär [...] att den kvinna som genomgår graviditet åtminstone inledningsvis används som medel för att lösa det barnlösa paret problem. Detta kan enligt Medicinsk-etiska rådet anses strida mot människovärdesprincipen. Svåra konflikter kan uppstå om en kvinna som i ett tidigare skede samtyckt till att ”låna ut” sin livmoder senare ångrar sig och vill behålla barnet” (s 50).

Surrogatmödraskap uppfattas därmed av den svenska lagstiftaren som oförenligt med människovärdesprincipen och bör därför inte tillåtas (Shiratzki, 2010). Det som juridiskt omöjliggör surrogatarrangemang i Sverige är att det inom svensk rätt finns en så kallad moderskapspresumtion. Detta innebär att den kvinna som föder barnet också ska ses som moder till barnet (Jönsson, 2003). Denna princip gäller även i fall där en kvinna föder ett barn som tillkommit genom att ett ägg från en annan kvinna efter befruktning införts i henne (Schiratzki, 2010).

Föräldrabalk (FB) 1:7:

Om en kvinna föder ett barn som tillkommit genom att ett ägg från en annan kvinna efter befruktning utanför kroppen har förts in i hennes kropp, skall hon anses som barnets moder (Föräldrabalk, (1949:381).

Detta innebär att även om surrogatmamman inte har någon genetisk koppling till barnet, skall kvinnan ses som barnets moder eftersom det är hon som fött barnet. I *Lagen (2006:351) om genetisk integritet (GenL)* behandlas insemination och befruktning utanför kroppen. I denna lag framkommer det att insemination och befruktning utanför kroppen endast får utföras om kvinnan är gift eller sambo och make eller sambo skriftligt samtyckt

GenL 6:1:

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller sambo. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller sambon

GenL 7:3:

Ett befruktat ägg får föras in i en kvinnas kropp endast om kvinnan är gift eller sambo och maken eller sambon skriftligen samtyckt till detta. Om ägget inte är kvinnans eget, skall ägget ha befruktats av makens eller sambons spermier (7:3).

Sista raden i 7:3 innebär att befruktning utanför kroppen inte kan utföras med ett annat ägg än kvinnans *och* spermier från en annan man än kvinnans make eller sambo. Barn tillkomna genom assisterad befruktning i Sverige ska därmed alltid enligt svensk lag garanteras genetiska band till en av föräldrarna (Schratzki, 2010).

Sedan 1 juli, 2005 är det tillåtet för lesbiska par att utföra befruktning utanför kroppen med donerad spermie (Proposition 2004/05:137). Dock får inte ensamstående kvinnor insemineras eller befruktas utanför deras kroppar, vilket framkommer av ovan paragraf. Kvinnan måste vara gift eller sambo. Homosexuella par har även sedan 1 februari, 2003 möjlighet att prövas som adoptivföräldrar. Det innebär att två partner kan adoptera ett barn tillsammans och att en partner kan adoptera den andra partners barn (Proposition 2001/02:123).

Surrogatmödraskap är som jag påvisat inte tillåtet enligt svensk lag, men det är inte kriminellt. Det vill säga inget straff eller böter kan utges om det uppdagas att ett surrogatarrangemang har genomförts. I utredningen från Socialdepartementet (2000) står följande:

”Att i övrigt särskilt kriminalisera surrogatmoderskap är inte lämpligt. Det kan också ifrågasättas om en straffsanktion är ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet” (s 50).

Sammanfattningsvis kan man säga att om man önskar genomföra ett surrogatarrangemang i Sverige är en första förutsättning att surrogatmamman är gift eller sambo. Surrogatmamman måste i sin tur antingen använda sina egna ägg eller hennes sambos eller mans spermier. Det går därmed inte att undvika att surrogatmamman eller hennes sambo eller make har någon genetisk koppling till barnet. Surrogatmamman blir också på grund av moderskapspresumtionen, per automatik mor till barnet vid födseln. För att kringgå detta får surrogatmamman efter att barnet fötts adoptera bort barnet genom så kallad närstående adoption.

I de fall där par använder sig av surrogatmamma i ett annat land såsom Indien eller USA finns det i dagsläget inga tydliga riktlinjer för hur kommuner i Sverige ska handlägga sådana ärenden eftersom det enligt svensk lag är otillåtet.

2:4 Surrogatmödraskap i världen

Eftersom lagar som Jönsson skriver, ”har en tendens” (Jönsson, 2003, s 74) att ständigt förändras vill jag här understryka att jag inte kan garantera att dessa lagar är gällande rätt imorgon. Trots detta problem menar jag att det kan vara av vikt att få en överblick över surrogatmödraskap och den lagstiftning som omger det i andra delar av världen.

I våra grannländer Norge, Danmark och Finland finns det precis som i Sverige en lagstiftning som inte tillåter surrogatmödraskap. Finland skiljer sig dock åt i jämförelse med de andra länderna då det mellan åren 1991 och 2007 varit tillåtet med altruistiskt surrogatmödraskap (Jönsson, 2003, Nakash & Herdman, 2007).

I Storbritannien regleras surrogatarrangemang i *The Surrogacy Arrangement Act* från 1985. Enligt denna lag är det tillåtet med surrogatmödraskap men då endast altruistiskt surrogatmödraskap. Det är olagligt att använda sig av eller att bli surrogatmamma under kommersiella förhållanden. Det som endast får betalas ut till surrogatmodern är så kallade skäliga kostnader (Nakash & Herdman, 2007). Surrogatarrangemang är i sin tur inte juridiskt bindande och surrogatmodern kan

därmed när hon önskar backa ur överenskommelsen. Det är först när barnet är fött och den tilltänkta fadern och surrogatmodern skrivit under ett så kallat *Parental Responsibility Agreement* som båda parter har lika rättigheter till barnet (Jönsson, 2003). När barnet är sex veckor gammalt så kan de blivande föräldrarna ansöka om föräldraskap till barnet och när det genomförts så har alla rättigheter överförs till de tilltänkta föräldrarna (Nakash & Herdiman, 2007 & Jönsson, 2003).

USA är kanske det land, tillsammans med Indien som man först kommer att tänka på när man hör ordet surrogatmödraskap. I USA är surrogatmödraskap en fråga varje delstat själva får lagstifta om och lagstiftningen kan därför skilja sig åt mellan olika delstater. Enligt Nakash & Herdiman (2007) tillåter idag elva av USA:s 50 delstater surrogatmödraskap i någon form. Hur dessa lagstiftningar i sin tur är utformade skiljer sig åt och jag kommer inte att kunna redogöra för alla dem här.

I Ryssland är surrogatmödraskap tillåtet enligt lag. Den säger att par som är gifta och som ger deras samtycke till att ett embryo implenteras i en annan kvinna i syfte att hon ska bära och föda deras barn ska enligt lag ses som barnets föräldrar om kvinnan, surrogatmamman som födde barnet samtyckt till detta. Om surrogatmamman givit ett sådant samtycke ska paret inom 72 timmar tilldelas vårdnaden av barnet utan att behöva ta ärendet till domstol (Nakash & Herdiman, 2007).

2:5 Tidigare forskning

Under mitt förarbete med denna uppsats var det svårt att hitta forskning om surrogatmödraskap som bedrivits här i Sverige. Det finns dock ett undantag och det är en avhandling från Lunds Universitet skriven av filosofen Kutte Jönsson. Denna avhandling kom jag i kontakt med efter att ha läst Kajsa Ekis Ekmans bok *Varat och varan: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*. Ekis Ekmans bok kommer inte här att behandlas då den är en debattbok och därför inte kan ses som vetenskaplig.

Kutte Jönssons avhandling är en argumenterande text där han redogör för de mest förekommande argumenten till att både legalisera men också till varför förbudet ska bestå. Avhandlingen har titeln *Det förbjudna mödrskapet* och Jönsson har intagit ett moraliskt perspektiv på surrogatmödraskapsfrågan. I avhandlingen tar han sin utgångspunkt i den svenska lagstiftningen och det förbud som finns mot surrogatmödraskap. Avhandlingen utgår ifrån frågeställningen, ”kan ett rättsligt förbud mot surrogatmödraskap moraliskt rättfärdigas?” (Jönsson, 2003, s 33). Jönsson menar att svaret på den frågan är nej och hans avhandling går just ut på att argumentera för en sådan ståndpunkt. Tesen han argumenterar utifrån är att såväl altruistiskt som kommersiellt surrogatmödraskap moraliskt kan rättfärdigas och därmed bör tillåtas i Sverige.

Utgångspunkten i hans filosofiska diskussion är Johns Lockes äganderättsteori och John Stuart Mills autonomiargument. Jönssons slutsats är att Lockes äganderättsteori inte är användbar för ett rättfärdigande av surrogatmödraskap men att Stuart Mills och hans autonomiargument är det. Stuart Mills menar på att det är fel av staten att hindra vuxna människor att ingå avtal eller arrangemang som gäller den egna kroppen så länge ingen annan kommer till skada. Då det i surrogatarrangemang även finns en tredje part utöver de vuxna så menar Jönsson att Stuart Mills frihetsprinciper måste kompletteras med en diskussion om barnets

bästa för att kunna vara tillämpbar. Enligt Jönsson (2003) är frågan om barnet och om denne utsätts för en "oacceptabel skaderisk" (a a, s 117) vid surrogatmödraskap den mest centrala och även viktigaste frågan när det handlar om surrogatarrangemang. Därför ägnar han en stor del av sin avhandling åt barnperspektivet. Han menar på att det vanligaste argumentet när man talar om "surrogatbarn" är att de utsetts för psykologiska risker. En risk för barnet, vid surrogatmödraskap, är att det kan drabbas av mindervärdeskomplex när barnet får veta att dennes biologiska mamma födde henne/honom till världen med avsikten att lämna bort henne/honom. Här menar Jönsson att alla barn utsätts för risker som man på förhand inte kan veta om de tar skada av eller inte och menar på att det viktigaste för barnet är väl att dens intressen tillgodoses inte hur det blivit till. Alla barn är olika och reagerar därmed också olika på förändringar och händelser. Han framhåller att "även skilsmässor, omgiften och att behöva flytta från en annan stad kan leda till ångest hos barn" (a a, s 123) men att detta inte är tillräckliga belägg för att förbjuda till exempel skilsmässor och han drar därmed slutsatsen att det inte finns tillräckliga belägg för att förbjuda surrogatmödraskap utifrån att barnet tar skada. Jönsson framhåller att det gjorts få studier om de psykologiska risker som barn födda av en surrogatmamma kan drabbas av vilket beror på att surrogatmödraskap som praktik är relativt ny. Barn vilka tillkommit med hjälp av en surrogatmamma har ännu inte uppnått en ålder där man kan se hur detta påverkat deras liv.

Ett annat centralt argument som behandlas i boken är den om exploatering. Motståndarsidan menar på att friheten för kvinnor att upplåta sin kropp till surrogatmödraskap innebär risker och att en sådan är, exploatering. Jönsson slutsats i denna fråga är att exploatering kan förekomma men att detta inte bottnar i själva surrogatmödraskapet som fenomen utan att exploateringen uppstår i relationen mellan agenterna och surrogatmödrarna och att denna exploatering kan undvikas genom att surrogatmammans ges rätt information och därmed är införstådd i vad arrangemanget innebär. Ett annat argument som diskuteras av Jönsson är den om relationen mellan surrogatmödraskap och marknaden. Han redogör för argument, som menar på att "surrogatmödraskap främjar nedvärderande attityder gentemot kvinnor som grupp" (Jönsson, 2003, s 186). Attityder vilka medför att kvinnor "förväntas vara tillgängliga i reproduktionen" (a a) och att detta skulle leda till att kvinnors kroppar blir någonting som man kan köpa för pengar. Jönsson menar dock att surrogatmödraskap inte skulle behöva medföra ett sådant förhållande. "Tvärtom kan det för många vara ett sätt att utöva sin rätt till den egna kroppen. Därmed skulle ett tillåtande kunna generera en ökad individuell frihet för många kvinnor" (a a).

Genomgående i Jönssons avhandling förs en diskussion om hur olika föreställningar av vad som är "naturligt" och inte naturligt samt olika föreställningar om moderskap och kvinnlighet påverkar debatten och inställningen till surrogatmödrafrågan. Han talar bland annat om en mikro - och makronivå och att en orättvisa på makronivån påverkar relationer mellan människor på mikronivå. Det vill säga samhällets inställning i frågor på makronivå påverkar relationer på mikronivån. Jönsson beskriver hur lagstiftarna i Sverige har valt att benämna befruktning genom samlag som "naturlig" befruktning, vilket blir ett värdeomdöme eftersom "naturligt" ofta förknippas med något bra eller gott och att en sådan värdering innebär en form av stigmatisering av andra former av reproduktionssätt. Samlag är "naturlig" befruktning medan andra former och metoder är det inte, de blir avvikande. Jönsson menar på att detta är ett tydligt

exempel på hur gamla föreställningar fortfarande är styrande och påverkar vår inställning till andra metoder av reproduktion. Detta leder in på nästa forskningsprojekt som just fokuserar på föreställningar och givna antaganden och hur dessa påverkar forskningen om surrogatmödraskap.

Artikeln heter *The social construction of surrogacy research: An anthropological critique of the psychosocial scholarship on surrogate motherhood* och är skriven av forskaren och antropologen Elly Teman. Artikeln hittade jag när jag sökte i databasen "Social services Abstracts". Elly Teman har precis som Jönsson skrivit en argumenterande text där hon utgått ifrån en hypotes om att forskning om surrogatmödraskap som bedrivs i västvärlden vilar på vissa antaganden som i sin tur påverkar forskningsresultaten och därmed de rådande attityderna gentemot surrogatmödraskap. Denna kritiska ingång i ämnet och då framför allt kritiska hållning gentemot de kulturella föreställningar som finns i västvärlden och som påverkar vårt synsätt och analys av surrogatmödraskap ser jag som relevant i relation till min uppsats eftersom man i en diskursanalys intar just en kritisk hållning gentemot de föreställningar och antaganden som är centrala i diskursen.

Temans tes är att den forskning som gjorts inom surrogatmödraskap grundar sig på vissa antaganden gällande *mödraskap* och *familj* som genomsyrar västvärdens samhälle och som påverkar forskningens resultat och indirekt vår syn på surrogatmödraskap. Temans metodval är textanalys. Hon har valt att göra en analys av forskningsprojekt vilka behandlar surrogatmödraskap och då valt att endast analysera forskningsprojekt där ingången hos forskaren varit att analysera surrogatmödraskap utifrån ett psykosocialt perspektiv. Hennes teoretiska perspektiv utgörs av socialkonstruktivismen samt ett antropologiskt perspektiv. Det antropologiska perspektivet medför att hon tittar på forskningsprojekten som att de i sig är en produkt av en viss kultur och kontext.

I analysen av materialet har hon kunnat urskilja tre huvudsakliga antaganden som är genomgående i alla dessa forskningsprojekt. Dessa tre är: 1) surrogatmödrar är inte "normala kvinnor", 2) Surrogatmödrar är "normala" men det finns en bra förklaring och orsak till varför de gjort detta val och 3) att lämna bort ett barn kommer att ge surrogatmödrarna fysiska och psykologiska men. Teman ger som exempel för antagande ett att en forskare vid namn Einwohner ställt sig en fråga som lyder så här när hon skulle undersöka frågan om surrogatmödraskap, "what kind of women is willing to conceive a child by a man not her husband, carry it within her and feel it move, go through the effort and pain of delivery, and then give it to a relative stranger for love and carry?" (Teman, 2008, s 1106) Teman menar att denna frågeställning i sig är värderande. Den utgår ifrån att det inte kan vara en "normal" kvinna som vill bära någon annans barn. Teman menar att forskare utgår ifrån att de i studier av surrogatmödrar ska finna "onormala" kvinnor och utformar därför metoder efter ett sådant antagande. Ett av de tydligaste antaganden, menar Teman, är den att "normala" kvinnor utvecklar en nära och kärleksfull relation med barnet redan i magen. Detta trots att man inom antropologin visat på i många studier att dessa tankar om anknytning är en kulturell konstruktion. När Teman redogör för antagande två ger hon som exempel att de flesta forskare förklarar kvinnans val till att bli surrogatmödrar av antingen finansiell desperation eller att de befinner sig i en personlig kris och att surrogatmödraskapet blir en väg ut ur denna.

Teman önskar att forskningen ska bli mer öppen för andra upplevelser kring moderskap och barnafödande. Forskarna håller fast vid antaganden som utgår ifrån gamla föreställningar om moderskap och barnafödande vilket utesluter andra möjliga upplevelser hos surrogatmödrarna. Jag ser här likheter med Kutte Jönssons och hans diskussion om föråldrade föreställningar, exempelvis vilken form av reproduktion som är "naturlig" och inte och hur detta påverkar vår inställning till surrogatmödrafrågan.

Temans slutsats av studien är att mycket av den forskning som gjorts om surrogatmödraskap vilar på vissa antaganden som inte ifrågasätts utan tas för givna. Dessa antaganden påverkar i sin tur dessa forskares val av metod, problemformulering och frågeställningar vilket i sin tur påverkar forskningsresultatet. Forskningen blir inte "neutral" utan den vilar på vissa antaganden som inte forskaren själv är medveten om och forskningen säger därmed mer om det västerländska samhället och de föreställningar som finns där när det gäller begreppen "familj" och "mödraskap" istället för om surrogatmödraskap och vad det innebär i sig.

3. Teori

En teori är som Robson skriver, "an explanation of what is going on in the situation, phenomenon or whatever that we are investigating" (Robson, 2002, s 61). Teori är därmed ett sätt att förklara och förstå världen. Hur fenomen och händelser tolkas, förstås och förklaras beror därmed på vilken teoretisk utgångspunkt man intar. Denna gång föll mitt val på diskursanalys och i mitt fall kommer den att fungera både som min teori och min metod. När jag talar om den som min teori kommer jag att använda begreppet diskursteori vilket är den form av diskursanalys som jag valt och när jag talar om den som min metod använder jag begreppet diskursanalys.

Det finns många olika former av diskursanalys men oavsett vilken form av diskursanalys man väljer att utgå ifrån vilar nästan alla på en och samma grund, den socialkonstruktivistiska. Ett diskursanalytiskt perspektiv kan man säga förutsätter ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Jag ska därför inledningsvis ge en kort översikt över vad socialkonstruktivismen innebär.

3:1 Socialkonstruktivismen

I min redogörelsen över socialkonstruktivismen och vad den står för kommer jag att använda mig av Winther Jørgensens & Phillips (2000) fyra nyckelpremisser. Nyckelpremisser vilka hon i sin tur hämtat från Vivien Burr. Den första handlar om att ett socialkonstruktivistiskt perspektiv intar "en kritisk inställning till självklar kunskap" (a a, s 11). Detta grundar sig i en idealistisk världsbild som säger att världen inte går att betrakta som en objektiv sanning, utan att det istället finns flera sanningar. Den andra premissen går under namnet "historisk och kulturell specificitet" (Winther Jørgensen & Phillips, (2000), s 11), vilket innebär att vi människor är kulturellt och historiskt präglade. Världen och vi människor konstrueras socialt, inom en viss kulturell och historisk kontext. Detta är motsatsen till essentialismen, som menar att människan har en inre essens som inte är föränderlig. Premiss tre går under beteckningen "samband mellan kunskap

och sociala processer” (a a, s 12). Socialkonstruktivismen menar att vår världsbild skapas och reproduceras i interaktion med andra människor, i sociala relationer. Samt slutligen, premiss fyra, som utgår ifrån att det finns ett ”samband mellan kunskap och social handling” (a a). I och med att vår världsbild är kontextbunden och skapas och upprätthålls i sociala relationer är synen på vad som är ”naturliga” sociala handlingar olika beroende på i vilket sammanhang man väljer att ta sin utgångspunkt i.

3:2 Diskursteori

Jag har valt att utgå ifrån Ernesto Laclau & Chantal Mouffes form av diskursanalys som går under beteckningen diskursteori. Varför jag valt denna form av diskursanalys beror på att jag såg deras teori och de begrepp teorin består av som relevanta för den uppsats jag ska skriva. Relevanta på så sätt att de kunde fungera som verktyg i min bearbetning och tolkning av de texter jag valt. De begrepp de talade om som moment och nodalpunkter var något jag såg gick att urskilja i mitt material och de fick därför fungera som mitt analytiska verktyg i bearbetning av materialet.

Utgångspunkten i Laclau & Mouffes diskursteori är att ”diskursen konstruerar den sociala världen i betydelse” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 13). Deras diskursteori går i sin tur att dela in i olika teoretiska delar, även om de självklart har ett samband, dessa är: deras teori om betydelse, den om det sociala, den om individuell identitet och gruppbyggnad samt den om konflikter inom en diskursteoretisk ram. Jag kommer inte att redogöra för eller använda mig av alla dessa delar i min analys utan jag har endast valt att utgå ifrån deras teori om betydelsebyggnad och de begrepp som finns representerade där.

Laclaus & Mouffes menar att ett språk och dess betydelse kan vara mångfacetterat. Ett begrepp kan ha olika betydelser beroende på sammanhang. Det en diskurs gör är att försöka skapa entydighet av den sociala världen genom att ge begrepp en viss betydelse. Problemet är bara att språket i sig är instabilt och även om en diskurs försöker att skapa en enhet så hotas den hela tiden av omgivande diskurser. Detta innebär att diskurser alltid omformas eftersom språket aldrig är fullständigt eller att ett tecken endast har en betydelse. Laclau & Mouffes menar att en, ”Diskurs är en tillfällig tillslutning: den fixerar betydelsen på ett bestämt sätt, men den bestämmer inte att betydelsen ska vara fixerad på just det sättet i all framtid” (a a, s 36).

Enligt Winther Jørgensen (2000) kan man föreställa sig en diskurs som ett fisknät. Inom detta fisknät skulle man i sin tur kunna säga att det finns olika fiskar, vilka inom en diskurs kallas *moment*. Moment är olika tecken. Vad dessa moment får för betydelse bestäms genom deras relation till de andra momenten som finns inom diskursen. Om man återgår till fisknätet så kan man säga att fiskarna särskiljs i relation till de andra. En fisk betecknas till exempel liten beroende på vilken storlek de andra fiskarna har.

Av dessa moment finns det i sin tur något eller några tecken som kallas *nodalpunkt*. Nodalpunkten är ett så kallat privilegierat tecken, vilket de andra tecknen ordnar sig efter, förhåller sig till och från vilket de får sin betydelse. Nodalpunkten kan ses som det styrande momentet inom diskursen, i och med att det är den som alla andra moment förhåller sig till (a a).

En diskurs strävar hela tiden efter att vara enhetlig och bestående över tid. För att lyckas med detta utesluter därför diskursen alla andra möjliga betydelser som momenten kan ha och de möjliga sätt momenten kan vara relaterade till varandra. Dessa möjligheter som diskursen utesluter kallas, *det diskursiva fältet*. Det diskursiva fältet är andra diskurser som antingen är näraliggande den diskurs som analyseras eller en diskurs som behandlar något helt annat ämne men ändå har näraliggande betydelsepunkter. En diskurs konstitueras alltid i relation till det diskursiva fältet, det vill säga det yttre som omger diskursen. Som jag ovan skrev försöker en diskurs alltid att skapa entydighet men i och med att diskursen alltid står i relation till det diskursiva fältet utmanas hela tiden denna entydighet av andra diskursers definitioner av tecken. Dessa hot kallas *element* (a a).

Ett element är ett begrepp som kan ges många olika betydelser. De är tecken vilka är mångtydliga. Det en diskurs gör är att försöka omvandla elementen till moment "genom att reducera deras mångtydighet till entydighet" (a a, s 34). Till exempel kan tecknet kvinna ha en betydelse inom en feministisk diskurs och en helt annan betydelse inom en kristen diskurs. Dessa två diskurser strävar sedan efter att omvandla detta tecken, i det här fallet kvinna, från element till ett moment som har en betydelse vilket passar deras egen diskurs (Winther Jørgensen, 2000).

En diskurs strävar alltså efter att omvandla element till moment för att skapa entydighet. För att kunna göra detta behöver elementet sättas i relation till andra begrepp för att det på så sätt ska ges en mening och det är denna process som kallas *artikulation*. Element vilka är särskilt öppna för tillskrivning av olika betydelser kallas, *flytande signifikanter*. Flytande signifikanter är de tecken som olika diskurser försöker ge innehåll åt på just sitt sätt. Nodalpunkten är en flytande signifikant men nodalpunkten har ett samband med den enskilda diskursen vilket skiljer sig ifrån flytande signifikanter som beskriver de viktiga tecken som förs mellan olika diskurser (a a).

Ekvivalenskedjor är de kedjor som ger nodalpunkterna innehåll samt bestämmer betydelse för de moment vilka förhåller sig till nodalpunkterna. Om kvinna är en nodalpunkt i en feministisk diskurs skulle tecken som har ett samband med nodalpunkten kunna vara lika lön och rätt till abort. De moment som har en relation till nodalpunkten bilda tillsammans en ekvivalenskedja (a a).

Avslutningsvis vill jag klargöra begreppet diskurs och Laclau & Mouffes definition av det. Enligt Laclau & Mouffes så är "diskurs namnet på den enskilda entydiga betydelsefixeringen" (a a, s 64). Min förståelse av deras definition är att en diskurs är en domän inom ett fält som för tillfället utgör ett bestämt sätt att tala om och uppfatta den sociala världen på. I detta fall utgör surrogatmödraskap en diskurs. Inom denna diskurs finns för tillfället ett bestämt sätt att tala om surrogatmödraskap. Diskursen kan delas in i två motsatspar, för och emot och dessa positioner förhåller sig på olika sätt till de centrala begrepp som diskursen utgörs av men är fortfarande del av samma diskurs.

4. Metod

4:1 Metoddiskussion

Jag har i denna uppsats valt att använda mig av kvalitativ metod. Alvesson & Skoldberg skriver att ett viktigt skillnad mellan kvalitativ och kvantitativ metod

är att den kvalitativa studien utgår ifrån ”studiesubjektens” perspektiv medan kvantitativa studier i högre grad utgår ifrån ”forskarens idéer om vilka dimensioner och kategorier som skall stå i centrum” (Alvesson & Skjöldberg, 2008, s 17). En kvantitativ studie förutsätter därmed att forskaren redan innan har en idé om vad som ska studeras och varför. Forskaren behöver en tes innan studien har inletts. I mitt fall, fanns ingen tes utan min önskan var att istället studera och tolka ett fenomen, i detta fall surrogatmödraskap och sedan under arbetets gång formulera syfte och frågeställningar. Min kvalitativa ansats i uppsatsen är i sin tur diskursanalys.

Diskursanalys är en form av textanalys och innebär att man studerar språk och text. Alvesson & Skjöldberg skriver att en diskurs är en social text och att fokuset på diskurs innebär att man intresserar sig för ”tal och texter som delar av sociala praktiker” (a a, s 460). I diskursanalys menar man att språket, det vill säga hur vi uttrycker oss om saker och ting, säger något om den sociala verklighet vi lever i. Genom att analysera språket kan man därmed få en ökad förståelse för de föreställningar och idéer som omger vår sociala verklighet. I mitt fall har jag läst mitt material med en sådan tanke om språket, att det som kommer till uttryck också kan tolkas, förstås och förklaras utifrån den sociala verklighet vi lever i och att hur vi uttrycker oss kan ge en inblick i vilka de föreställningar, kategorier och antaganden är som idag ses som ”naturliga” och ”självklara”.

En del diskursanalytiker brukar framhålla de brister som användandet av intervjuer kan innebära i kvalitativ forskning och det handlar om variationen i vad som uttrycks. Tematiseringen och önskan om att hitta en röd tråd i materialet kan medföra att man bortser från de variationer som kan komma till uttryck i materialet. I diskursanalys finns ett sådant utrymme. Här försöker man snarare framhålla än reducera variationen när det gäller hur personer uttalar/uttrycker sig (a a). Då mitt syfte i denna uppsats är att titta på motsägelser både inom och mellan de två diskurserna i surrogatmödraskapsdebatten blir detta att titta på variationer i språkanvändandet ett viktigt redskap.

Diskursanalys brukar i sin tur få kritik för att vara för snäv i sin analys eftersom fokus endast är på språkanvändandet. Alvesson & Skjöldberg (2008) refererar här till Bowers som menar ”att utsagor i diskursanalys förklaras av deras effekter – vad de åstadkommer – och inte av de intentioner eller kognitiva processer som ligger bakom vad som sägs eller skrivs, en typ av funktionalism som är problematisk” (a a, s 467). Detta är en kritik som är befogad och också relevant i relation till min uppsats. Genom att titta på de intentioner som personerna vilka skrivit kommentarerna och artiklarna som utgör mitt material har, hade man kunnat få en fördjupat förståelse av det som de säger och uttrycker i sina kommentarer. Vilka dessa personer är, deras bakgrund, kön, etnicitet, sexuell läggning och tidigare upplevelser påverkar självklart deras synsätt och uppfattning i frågan om surrogatmödraskap. Mitt syfte är dock inte att koppla ihop argument med person utan önskar titta på debatten och de argument, föreställningar om surrogatmödraskap som där kommer till uttryck och då blir en analys av språkanvändandet relevant menar jag.

4:2 Urval

En av de första böckerna jag kom i kontakt med när jag hade bestämt mig för detta ämne var Kajsa Eki Ekman's bok *Varat och varan: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*. Detta är förmodligen ingen

slump. Ekis Ekman har blivit en välkänd röst i den aktuella debatten om surrogatmödraskap. Hennes bok fick stor genomslagskraft när den kom ut i augusti 2010 och hon har skrivit ett flertal artiklar om ämnet i många av de största svenska dagstidningarna. Hon var också med i ett av avsnitten av redan nämnda programserien *Barn till varje pris?*. En av de tidningar hon skrev en lång artikel i, som byggde på utdrag ur hennes bok, var tidsskriften *Bang*. Jag kom över denna artikel efter att ha sökt på Malmö högskolas databaser. Till en början hade jag artikeln endast som ett exemplar kopierad från tidningen men efter ett tips från en lärare på skolan så läste jag den på nätet istället och kunde då även få tillgång till alla de kommentarer artikeln fått. Där fanns 98 kommentarer, en del som berömde Ekis Ekman och andra som kritiserade henne.

Om Ekis Ekman är en av de mest kända motståndarna av surrogatmödraskap så är organisationen RFSL och deras ordförande Ulrika Westerlund en av de mest kända förespråkarna av surrogatmödraskap. Ulrika Westerlund och organisationen RFSL hade jag kommit i kontakt med dels under läsandet av Ekis Ekmans bok, där Westerlund och organisationen omnämns som en av de främsta förespråkarna för surrogatmödraskap men också genom andra människor som jag talat med om detta samt på olika forum som surrogat.nu.

Westerlund omnämns, som jag ovan nämnde, i Kajsa Ekis Ekmans bok men också i den artikel som Ekis Ekman skrev i *Bang*. Detta resulterade i att Westerlund skrev en replik med titeln *Förvräng inte debatten om surrogatmödraskap*. En replik som också fick kommentarer och även om de inte var lika många, 16 stycken, så gav även de en inblick i den polariserade debatt som finns i surrogatmödrafrågan. Westerlunds replik byggde på en artikel som hon skrivit i tidsskriften *Ottar*. Då hennes replik inte var lika omfattande som Ekis Ekmans artikel hade jag som önskemål att utöka materialet på den så kallade ”försidan”. Därför såg jag det som naturligt att utöka mitt material genom att använda mig av den artikel som Westerlund skrivit och publicerat i *Ottar* och vilken repliken byggde på. Denna artikel gick dock inte att få tillgång till på nätet utan endast som pappersexemplar. Denna artikel kommer därför endast att analyseras utifrån den text som Westerlund skrev utan några kommentarer.

Sammanfattningsvis kommer mitt material att bestå av Kajsa Ekis Ekmans Inlägg i *Bang* med medföljande kommentarer, Ulrika Westerlunds replik från samma tidning med medföljande kommentarer samt Ulrika Westerlunds artikel *Surrogatbabes* i tidsskriften *Ottar* men denna utan medföljande kommentarer.

4:3 Avgränsningar

All form av forskning innebär avgränsningar. I början av uppsatsskrivandet hade jag tänkt ta min utgångspunkt i riksdagsmotioner men kom efterhand fram till att jag ville belysa båda sidorna av surrogatmödraskapsdebatten. Riksdagsmotionerna var skrivna av riksdagsledamöter som endast hade en positiv inställning till surrogatfrågan, jag hade som ambition att ge en bild av båda sidor. Därför valde jag istället att utgå ifrån artiklar. Jag avgränsade också min diskursanalys till Sverige. Det var debatten i Sverige som jag såg som relevant att belysa.

När jag letade efter passande artiklar sökte jag efter artiklar där det fördes en diskussion om surrogatmödraskap och där många av de argument som förs fram i debatten fanns representerade. De artiklar som jag valt att utgå ifrån fann jag i tidsskrifterna *Bang* och *Ottar*. Båda dessa är tidningar med tydliga profiler. *Bang*

är en feministisk kulturtidsskrift som grundades 1991 och kommer ut fyra gånger om året (Nationalencyklopedins webbsida 2011-12-02). *Ottar* är RFSU:s tidskrift om sexualitet, samlevnad och samhälle och den precis som *Bang* kommer ut fyra gånger om året (Nationalencyklopedins webbsida 2011-12-02). Om detta kan påverka mitt resultat och i så fall hur är något jag reflekterat över. I och med att det är tidningar som inte har en sådan stor läsarkrets och har en tydlig målgrupp skulle man kunna hävda att de argument och åsikter som framförs i kommentarerna inte är representativa för befolkningen. Samtidigt menar jag att det är ganska naturligt att debatten pågår som mest just i dessa tidningar eftersom surrogatmödraskap är ett fenomen som påverkar och utmanar många av de tankar, idéer och frågor som dessa tidningar har som syfte att belysa. Med en sådan utgångspunkt skulle man istället kunna tänka sig att dessa tidningar ger frågor som dessa ett större utrymme än vad många andra dagstidningar som till exempel *Sydsvenskan* och *DN* gör.

De artiklar jag valt, är skrivna av två journalister vilka båda är synliga i debatten kring surrogatmödraskap. Båda har, kan man säga, blivit symboler för de olika sidor som går att inta i surrogatmödrafrågan, Ekis Ekman som motståndare och Westerlund som förespråkare. I och med att jag vill titta på de argument som är centrala i debatten om surrogatmödraskap ser jag det som relevant att utgå ifrån texter som dels är tydliga med sina argument och som också har belägg för det de säger, att författarna är pålästa i ämnet och kan argumentera för sin sak. Detta menar jag att Ekis Ekman och Westerlund är. Ekis Ekman har, enligt henne själv, gjort research i ämnet i fyra år och Westerlund var en av de första i Sverige att uppmärksamma surrogatmödraskap och har under de senaste åren försökt skapa en debatt i frågan.

4:4 Presentation av material

Westerlund, U, (2008) Surrogatbabes *Ottar* 4, 27-29.

Ekis Ekman, Kajsa, (2010) Vi är inte maskiner, vi är inte naturresurser *Bang* 3, 12-15 & medföljande kommentarer. Kommentarer till denna artikel kommer i löpande text att refereras till som; Ekis Ekman, kommentarer, 2010.

Westerlund, U, (2010) Replik: Förvräng inte debatten om surrogatmödraskap, *Bang* 4 & medföljande kommentarer. Kommentarer kommer i sin tur i denna artikel i löpande text att refereras till som; Westerlund, kommentarer, 2010.

4:5 Tillvägagångssätt

De begrepp som jag beskrev i teorikapitlet kommer att fungera som mitt teoretiska verktyg när jag ska göra min analys av materialet. Metodmässigt kommer jag i läsandet av mitt material att leta efter dessa begrepp. Jag har dock valt att inte utgå ifrån alla begrepp som jag redogjorde för i min teoretiska del. När jag läst texterna har jag i första hand letat efter *nodalpunkter* inom de olika diskurserna och de *moment* som står i relation till nodalpunkterna. Dessa bildar i sin tur tillsammans olika *ekvivalenskedjor*. Utifrån dessa kedjor hoppas jag kunna urskilja olika föreställningar om surrogatmödraskap i mitt valda material. I min analys kommer jag sedan att analysera resultatet utifrån det socialkonstruktivistiska perspektivet.

I och med att det är språket som står i centrum har jag läst texterna ett flertal gånger. Jag har markerat ord som är centrala och återkommer i texterna genom att markera dessa med överstrykningspenna. Efterhand valde jag att dela in det

genom att använda olika färger för de olika sidorna. Detta framför allt när jag läste kommentarerna, dessa var så många att jag behövde skilja de åt i vilka som var för och vilka som var emot och detta gjorde jag genom att markera de olika sidorna med olika färg på överstrykningspennan.

När det gäller begreppet diskurs så kommer jag, vilket jag redogjorde för redan i teoriavsnittet, att se debatten om surrogatmödraskap som en diskurs och att det inom denna diskurs finns två motsatssidor, vilka genom att tilldela centrala begrepp olika betydelser intar olika förhållningssätt till surrogatmödrafrågan. Denna diskurs finns i sin tur inom det så kallade *diskursiva fältet* och en diskurs konstitueras alltid i relation till det diskursiva fältet.

4:6 Reflexivitet och etiska överväganden

Alvesson & Sköldberg talar om vikten av reflektion vid kvalitativ forskning och de menar att det finns två grundelement som kännetecknar reflekterande forskning: tolkning och reflektion (Alvesson & Sköldberg, 2008, s 20). Vid tolkning handlar det om att ha en medvetenhet om teoretiska antaganden, språket och om förståelsens betydelse medan reflektion ”kan definieras som tolkning av tolkning och något som sätter igång en kritisk självprövning av egna tolkningar (inklusive konstruerandet) av empiriskt material” (a a, s 21). I mitt fall är båda dessa grundelement relevanta. Tolkning är just vad min uppsats går ut på, jag försöker redogöra för men också tolka de artiklar och kommentarer som skrivits om surrogatmödraskap. När det gäller ”kritisk självprövning av egna tolkningar” så har jag läst mitt material ett flertal gånger, vilket jag menar man kan se som en form av prövning av mina egna tolkningar.

Inom svensk samhällsvetenskaplig forskning finns det fyra etikregler som bör följas och dessa fyra är, *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Ågren 2000). I mitt fall har jag dels använt mig av artiklar som publicerats både i tidsskrifter och på nätet samt kommentarer till dessa artiklar vilka endast blivit publicerade på nätet. När det gäller de förstnämnda artiklarna ser jag de som publicerade texter vilka är offentliga. I *Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk* 22 § står det att ”Var och en får citera ur offentligtgjorda verk i överensstämmelse med god sed och i den omfattning som motiveras av ändamålet”. Med god sed avses här, enligt Ågren (2000), ”att ange upphovsmannen som källa vid citat eller referat av en offentliggjord text”. I detta fall är det därmed en skyldighet av mig enligt lag att ange upphovsmannen vilket i dessa fall är Kajsa Ekis Ekman och Ulrika Westerlund.

I kommentarerna har jag valt att inte ange upphovsmannen där personen undertecknat med både för- och efternamn utan i dessa fall kommer jag endast att använda deras förnamn. Detta på grund av konfidentialitetskravet, ”med konfidentialitet avses att deltagarna inte ska kunna identifieras i forskarens avrapportering eller dennes arbetsmaterial – oavsett om det handlar om etiskt känsliga uppgifter eller inte” (Ågren, 2000, s 93). Jag anser vidare att inläggen är *personliga* men inte *privata*. Det vill säga kommentarerna uttrycker deras egna personliga åsikt men de är också medvetna om att dessa inlägg är offentliga och kan läsas av allmänheten. Därav menar jag att det inte krävs något samtyckeskrav från dessa personer men att konfidentialitetskravet är befogat.

5. Resultat

Den kanske mest centrala nodalpunkten i diskursen surrogatmödraskap är **kvinnans kropp**. I materialet framträder det två positioner med olika sätt att argumentera i frågan utifrån nodalpunkten kvinnans kropp. Först har vi motståndarsidan som menar på att surrogatmödraskap i relation till kvinnans kropp fungerar utnyttjande, exploaterande och objektifierande. I denna ekvivalenskedja sätts nodalpunkten kvinnans kropp i relation till moment som *utnyttjande, exploaterande, objektifierande, varuifiering, biologism och mödraskap*. Förespråkarna har en annan uppfattning och menar på att surrogatmödraskap istället innebär att kvinnan tar kontroll och makt över sin egen kropp, får ökad individuell frihet och att surrogatmödraskap kan medföra att konservativa patriarkala könsroller bryts. Här framträder en ekvivalenskedja där nodalpunkten, kvinnans kropp istället sätts i relation till moment som, *frivillighet, självbestämmande, kroppsarbete, värdmamma, stigmatisering, skuldbeläggande och biologism*.

5:1 Exploatering - Frivillighet

I debatten om surrogatmödraskap framträder två argument tydligt och dessa två är exploateringsargumentet och frivillighetsargumentet. Grundtesen i motståndarnas argumentation är att börjar vi förhandla om graviditeter så börjar vi också förhandla om kvinnors kroppar och detta leder till ett utnyttjande av kvinnors kroppar. Ekis Ekman talar om vikten av *"kvinnans självbestämmanderätt"*, en självbestämmanderätt som hon menar går förlorad vid surrogatmödraskap (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Detta eftersom vid surrogatmödraskap är det någon annan än kvinnan som bestämmer över barnet i magen och då indirekt hennes kropp under nio månader. *"Barnet i magen är inte hennes, utan någon annans"* (a a). Signaturen "Cecilia" resonerar på liknande sätt och skriver, *"endast den som är gravid kan fatta beslut om att antingen göra abort eller fullfölja en graviditet"* (a a) vilket enligt henne då är en möjlighet som tas ifrån kvinnan när hon är surrogatmamma. Detta är en uppfattning med tydlig feministisk grund, att den som har kontrollen över fostret också kontrollerar kvinnan som bär det.

Försidan i diskursen framhåller också kvinnans självbestämmanderätt men i motsats till motståndarsidan hävdar de att principen om självbestämmanderätt bör innebära både rätten till abort och rätten till reproduktion. "H P" skriver, *"jag menar att en kvinna ska rätt till sin kropp BÅDE när det gäller att abortera ett oönskat liv OCH när det gäller att bidra till att världen får ytterligare ett efterlängtat liv"*. Han tycker det bör anses som *"en rättighet för kvinnor"* att själva få bestämma om de vill vara surrogatmödrar eller inte (a a). Annars inskränker man kvinnans rätt till att själv bestämma, det blir att man som Ulrika Westerlund skriver *omyndigförklarar* dessa kvinnor, *"som feminist tycker jag inte heller att det är särskilt "fräscht" att i det närmaste omyndigförklara andra kvinnor och helt avfärda deras val"* (Westerlund, 2010). Ulrika Westerlund tar ställning mot denna bild av surrogatmödrar som utnyttjade offer, *"oftast verkar det vara närmast underförstått att ingen kvinna skulle kunna ställa upp på detta frivilligt..."* skriver hon (Westerlund, 2008, s 29).

"Mehdi" och "Jeanette" ser surrogatmödraskap som problematiskt utifrån ett socioekonomiskt perspektiv och då framför allt kommersiella

surrogatarrangemang som sker mellan rika och fattiga länder. ”Mehdi”, ”Pengar är makt. Och de maktlösa säljer sina kroppar om de inte har något annat. För kroppen har man ju, ibland är den det enda som man har. Om frivillighet kan man inte prata om man inte ser en annan utväg” (Ekis Ekman, kommentarer, 2010) . Hon menar vidare att det är naivt och tro att en kvinna skulle ställa upp på att vara surrogatmamma helt frivilligt. ”Att tro att en kvinna av ren medmänsklighet skulle vilja vara gravid och föda barn för att hjälpa barnlösa par är långsökt” (a a). ”Jeanette” framhåller att för en människa som redan är utsatt är det svårt att tala om frivillighet. Valfriheten är begränsad för den som inte har något. För vissa människor har inte råd att inte sälja. ”Du kan välja att inte sälja, men det är ändå alltid ett val. Att sälja har ett pris. Att inte sälja har också ett pris” (a a).

Signaturen ”H P” är av en annan uppfattning, ”[...] att indiska surrogatmammor är utnyttjade offer som inte har något egentligt val, är en befängd fördom” (a a). Dock finns det andra röster inom denna position som ser de problem som kan uppstå vid kommersiellt surrogatmödraskap. Politikerna Birgitta Ohlsson och Barbro Westerlund är två av dessa som ser det problematiska med det kommersiella surrogatmödraskapet och de menar därför att ett altruistiskt surrogatmödraskap är att föredra framför ett kommersiellt. Ett av skälen till att surrogatmödraskap bör tillåtas i Sverige är att det skulle kunna medföra att par eller ensamstående inte åker till länder där kommersiellt surrogatmödraskap är tillåtet. Därmed skulle man komma bort från de problem som ett kommersiellt surrogatmödraskap kan innebära, såsom att vissa kan känna sig tvingade till att ställa upp utan att de egentligen vill och att barn blir till en handelsvara. Barbro Westerlund, ”nu rullar det ju på oreglerat. Det gynnar ingen att människor som behöver en värdmamma för att kunna bilda familj är hänvisade till andra länder och där kanske betalar för detta” (Westerlund, 2008, s 29).

Ekis Ekman å andra sidan ser ingen skillnad mellan kommersiellt och altruistiskt surrogatmödraskap. Grundproblemet kvarstår, menar hon ”även gratis utnyttjande är utnyttjande” (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Frivillighet för Ekis Ekman innebär att kvinnan själv ska få bestämma när hon vill bli gravid och när hon vill ha barn. ”Graviditet är något som vi ska ägna oss åt för vår egen skull”, ”vi ska ha barn när vi själva vill” skriver hon. Kvinnor ska ”[...] bli gravida för att vi vill ha barn. Annars får det vara” (Ekis Ekman, 2010, s 14).

Barbro Westerlund och Birgitta Ohlsson önskar också i samband med att man legaliserar altruistiskt surrogatmödraskap i Sverige, att surrogatmamma byts ut mot begreppet värdmamma. Detta för att ”komma bort från den negativa klangen som ”surrogat” har” (Westerlund, 2008, s 29). Vad som associeras med surrogatmödraskap påverkar vår bild och inställning menar Westerlund och Ohlsson. Genom att benämna surrogatmödraskap värdmödraskap, kan den negativa värdeladdning begreppet idag har bytas ut mot en mer positiv.

Många kvinnliga röster bland kommentarerna till Ekis Ekmans artikel är upprörda över att hon framställer kvinnor som oförmögna att inte själva kunna ta beslut som rör deras egna kroppar. Signaturen ”I” menar på att ingen vill att kvinnor ska bli tvingade till surrogatmödraskap på grund av fattigdom men att detta inte är tillräckligt för att förbjuda surrogatarrangemang i Sverige. ”MEN det är en skillnad, stor skillnad, tycker jag, ifall jag, som har stabil ekonomi, trygga sociala förhållanden, lyckligt gift etc, inte skulle kunna få och anses kapabel till att fatta ett eget beslut om något som rör min EGEN kropp!” (Ekis Ekman, kommentarer,

2010). Detta uttalande kritiseras i sin tur av "Maria". Hon menar på att förespråkare av surrogatmödraskap försöker få det till att motståndarna *"inte bryr sig om de kvinnor"* (Westerlund, kommentarer, 2010) som faktiskt av egen vilja vill bli surrogatmödrar. *"men varken prostitution eller surrogatmödraskap handlar i första hand om individers tyckande, bägge är tvärtom företeelser som påverkar alla och hela samhället – och inte minst kvinnosynen i samhället"* (a a)..

Outi Hovatta och "Hans" frågar sig varför kvinnor och kroppsarbete per automatik alltid ses som en form av utnyttjande. Outi Hovatta *"Män får åka och jobba som oljeborrare på plattformar mitt ute i havet, det är mycket farligare än att vara gravid. Varför får då inte kvinnor göra detta?"* (Westerlund, 2008, s 29). "Hans" för ett liknande resonemang som Hovatta, *"exakt var går gränsen för vad som är acceptabel kroppsanvändning? Varför är mannen alltid förmögen att utföra saker med sin kropp, och fatta egna beslut om detta, men per definition aldrig kvinnan (utan att bli utnyttjad)?"* (Westerlund, kommentarer, 2010). Två motsatser framträder. Försidan som försöker påvisa den moraliska laddning som finns i vår kultur mellan kvinna och reproduktion. En moralisk laddning som inte existerar i samma utsträckning när det gäller mannen och hans avkommor. Medan motsidan betonar de biologiska skillnaderna samt menar att samhället måste sätta en moralisk gräns för vad som är okej för att skydda kvinnan och hennes rätt till sin egen kropp. Båda signaturerna "H." och "Karin" skriver att de inte vill leva i en värld *"där allt är till salu"* (a a) eller *"allt kan köpas för pengar"* (a a). "H." skriver vidare, *"någonstans måste en gräns dras och vi tillsammans avgöra vilken rådande moral och syn vi vill ha på människan (och kvinnan), och det kommer alltid att finnas människor som kommer ikläm – par som blir utan barn, män som blir utan sex, kvinnor som blir utan barn osv. That´s life"* (a a).

5:2 Varufiering av kvinnans kropp - stigmatisering

Exploateringen leder i sin tur enligt motståndarna till en varufiering av kvinnans kropp. Varufiering är ett begrepp som Ekis Ekman använder sig av och kan likställas med objektifiering och kommersialisering. Ekis Ekman menar på att kvinnans kropp i surrogatarrangemang blir till en vara som hamnar under kommersiella krafter. Hon framhåller att det vid surrogatmödraskap är någon annan som bestämmer över kvinnans kropp och att detta leder till att man ser på kvinnor som *"funktioner", "ting", "en vagina, "en livmoder man kan hyra"* (Ekis Ekman, 2010, s 14 & Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Denna position i diskursen ger uttryck för en rädsla över att kvinnans kropp blir något man kan köpa och sälja, att man glömmer bort människan bakom kroppen. Signaturen "H." skriver att det är obehagligt hur *"kvinnokroppen ständigt reduceras till något att förhandla om och diskutera om"* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010).

På försidan pratar man inte om risken för varufiering eftersom kvinnan enligt de inte är ett offer och kan utföra saker med sin kropp utan att bli utnyttjad. De belyser istället de risker, ett förbjudande av surrogatmödraskap innebär. Förespråkare av surrogatmödraskap menar att motståndarnas sätt att moralisera om surrogatmödraskap medför att man *"skuldbelägger"* samt *"stigmatiserar"* de kvinnor som faktiskt vill bli surrogatmödrar. "H P" påpekar att Ekis Ekmans resonemang om att alla kvinnor binder sig emotionellt till barnet under graviditeten just fungerar skuldbeläggande. *"Vilket skuldbelägger många kvinnor som kanske inte ens vill bli mor alls, eller i alla fall inte ha fler barn eller av annan anledning kan tänka sig att bära någon annan. Skuldbelägger också alla kvinnor som inte tyckte graviditeten var något särskilt alls, utan att det först var*

när de lärde känna barnet som de började älska det. Men denna heterogenitet bland känslor och upplevelser väljer du att bortse ifrån” (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). ”H P” invänder också mot att kvinnor vid surrogatmödraskap skulle reduceras till en behållare eller en livmoder. *”Det är en människa av kött och blod. Hela hon hjälper till med detta, hon gör en tjänst... Hur många kan stoltsera med att ha bidragit till att ett efterlängtat liv kommit till världen?”* (a a).

5:3 Biologism – det sociala

Ekis Ekman och många med henne menar att det inte går att bortse från vad en graviditet innebär för en kvinna. Det är ett *biologiskt tillstånd* (a a) skriver ”Mehdi” och Ekis Ekman redogör för allt det en graviditet innebär för en kvinna, *”foglossning”, ”havandeskapsförgiftning” och ”kroppar och psyken som ändras”* (Ekis Ekman, 2010, s 14). Motståndarna vill här påvisa att en graviditet inte bara är något man gör, för skoj skull, utan att det både är psykiskt och fysiskt påfrestande samt också farligt för kvinnan, *”även i västvärlden kan mammorna dö under förlossningen”* skriver ”Mehdi” (Ekis Ekman, kommentarer, 2010).

För det andra konstrueras här en bild av kvinnan, som påvisar att det finns ett biologiskt band mellan kvinna och graviditet. Ekis Ekman skriver att *”barn kommer ur kvinnor”* (Ekis Ekman, 2010, s 14) och att barn *”[...] ju är en del av henne själv”* (a a, s 15). Hon menar på att graviditet är något *”grundläggande mänskligt”* (a a). Graviditet och kvinnans kropp ges här ett starkt biologiskt värde. Begreppet *”grundläggande mänskligt”* kan ses som ett uttryck likt den om sexualiteten i prostitutionsdebatten. Där framhålls sexualiteten som något grundläggande mänskligt för en persons identitet, att sälja sexuella tjänster innebär att man säljer en del av sig själv. Här blir reproduktionen en del av kvinnan. Ekis Ekman skriver att barn *”ju är en del av henne själv”* vilket ger uttryck för en sådan uppfattning. Försäljning av reproduktiva tjänster kan därför likställas med försäljningen av sexuella tjänster. Här hävdar förespråkarna, som motsats, att reproduktionen ses som något grundläggande mänskligt för att vi i vår kultur givit den en sådan värdering. Signaturen ”Hans” skriver, *”exakt var går gränsen för vad som är acceptabel kroppsanvändning? Varför är mannen alltid förmögen att utföra saker med sin kropp, och fatta egna beslut om detta, men per definition aldrig kvinnan (utan att bli utnyttjad)?”* (Westerlund, kommentarer, 2010) Det är en kulturell värdering att kvinnor inte kan använda sin reproduktionsförmåga för annat än egna syften. ”Anna” skriver att *”kvinnor är inte helgon som smutsas ner för att de bär någon annans barn, lika lite som de själva väljer att göra abort. Varför kan inte kvinnor föda barn åt varandra, eller åt män?”* (a a).

En biologisk konstruktion av kvinnan och barnet hon bär framträder även i motståndarnas diskussion om moderskap. För Ekis Ekman innebär surrogatmödraskap att man *”medvetet gör ett barn moderlöst”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010) vilket utgör en stark kontrast till citatet ovan av ”Anna”, *”varför kan inte kvinnor föda barn åt varandra, eller åt män?”*. Surrogatmödraskap för Ekis Ekman är *”att redan innan befruktningen skriva på ett kontrakt där man kommer överens om att ta barnet från modern”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Moder till barnet är kvinnan som föder och bär barnet, och detta även om inte kvinnan är genetisk mor till barnet.

Förespråkarna tycker Ekis Ekman har en kategorisk syn på kvinnan och dennes förhållande till sin biologi. ”H P”, menar på att det som retar Ekis Ekman, ”är att dessa kvinnor kompromissar ”*Det Heliga Moderskapet*” (a a). Frivillighet och självbestämmande går som en röd tråd i förespråkarnas argumentation. De ifrågasätter denna symbios som motsidan hävdar upprätts mellan kvinna och barn under en graviditet. Reproduktionen går att använda åt andra syften, kvinnor *smutsas* inte ned för det, som ”Anna” skriver.

Den andra nodalpunkten som jag kunnat urskilja inom diskursen är **barn**. Precis som ovan finns det här en skillnad i hur man ser på barnet mellan de två positionerna. På motsidan skapas en ekvivalenskedja där sätts barn i relation till moment som *handelsvara, ägodel, svart marknad, socialt föräldraskap* och *biologiskt föräldraskap*. Medan barn på försidan får sin betydelse i relation till moment som *efterlängtrade, barnets bästa, papparollen, biologiskt föräldraskap* och *socialt föräldraskap*.

5:4 Biologiskt föräldraskap – socialt föräldraskap

Som redan påvisats menar motståndarsidan att den kvinna som föder barnet också alltid är barnets moder. Ett sådant resonemang medför att barnet vid surrogatarrangemang tas ifrån dess biologiska moder. Ekis Ekman skriver att surrogatmödraskap innebär att man ”tar” barnet från deras moder och att man ”medvetet gör ett barn moderlöst” (a a). Den bild som här framkommer är att det biologiska föräldraskapet alltid är viktigare än det sociala föräldraskapet. Det bästa för ett barn är att ha en relation till den kvinna som födde dem, om så är möjligt. För Ekis Ekman framhåller att ett barn kan få en bra uppväxt utan sina biologiska föräldrar. ”Att folk växer upp utan någon eller båda av sina föräldrar är inget nytt, sånt är livet. Det går inte förhindra och ibland är det ju lika bra” (a a). Däremot menar hon att det är fel, vilket hon då anser sker vid surrogatarrangemang, att man medvetet tar barnet från mamman av den enda anledningen att paret eller den ensamstående själva/själva ska få ha vårdnaden om barnet. Vad händer, frågar Ekis Ekman, om ”de (barnen) kanske vill åka tillbaka och lära känna kvinna som fött dem. Kommer de att ha den möjligheten?” (a a).

Förespråkarna i sin tur framhåller att motståndarsidan endast talar om moderns rätt till barnet men det finns ju också den andra parten, pappan, vad har han för rättigheter gentemot barnet. Än en gång konstruerar motsidan ett band mellan moder och barn som något biologiskt medan bandet mellan fadern och barnet inte uppmärksammas. Försidan framhåller att vid surrogatarrangemang är det oftast spermier från antingen mannen i det heterosexuella förhållandet eller en av männen i ett homosexuellt förhållande som används. Det vill säga någon av de tilltänkta föräldrarna har oftast en genetisk koppling till barnet. ”Hans” skriver att det vid surrogatmödraskap inte handlar om surrogatmammans ”egna barn” (kommentarer, Replik, Hans) och ”Kristin” att, ”Kvinnan som bär barnet har inget med barnet att göra (förutom att hon just bär och föder det) (Westerlund, kommentarer, 2010). Dessa två citat kan ses som en stark kontrast till Ekis Ekman, som menar att ”barn kommer ur kvinnor” (Eksi Ekman, 2010, s 14) och att barn ”[...] ju är en del av henne själv” (Ekis Ekman, 2010, s 15). I ena fallet kan kvinnan separeras från det barn hon bär i det andra lever de i symbios. ”Hans” och ”Kristin” vill visa på att surrogatmamman oftast (traditionellt surrogatmödraskap är ett undantag) inte har någon genetisk koppling till barnet och att man därför inte kan tala om barnet som hennes. Enligt deras resonemang är det spermidonatorn samt äggdonatorn som är genetiska föräldrar till barnet,

vilket indirekt innebär att det egentligen är de som har störst rätt till barnet. Ekis Ekman i sin tur gör ingen skillnad mellan ifall surrogatmammans har eller inte har någon genetisk koppling till barnet, hon har ändå störst rätt till barnet. Samtidigt framhåller många på försidan att det är det sociala föräldrskapet och inte det biologiska föräldrskapet som är det viktigaste för barnet. ”H P”, *”För mig är det sociala viktigare än det biologiska, både för män och kvinnor”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010).

Motståndarna av surrogatmödrskap framhäver det biologiska. För de är det en rättighet för barnet att få vara med sin biologiska mamma om så är möjligt. Ekis Ekman *”om surrogatmödrskap blir lagligt går det alltså att ge bort ett barn, trots att man är fullt kapabel att ta hand om barnet”* (Ekis Ekman, 2010, s 14). I meningen efter skriver hon att detta görs *”utan att fråga barnet... ”* (Ekis Ekman, 2010, s 14). Barnets rättighet att vara med sin biologiska mamma tas, enligt Ekis Ekman, i surrogatmödrskap ifrån barnet. ”Mehdi” menar att det är orättvist mot fostret att kvinnan som bär det inte får älska det. *”Vem ska då älska det?”* skriver hon och menar på att det är *”orättvist mot det stackars lilla växande fostret”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Barbro Westerlund lyfter istället fram den tiden efter, när barnet är fött och de rättigheter barnet har då. För henne är den tiden viktigare för barnet än tiden då barnet ligger i magen. Hon framhåller barnets bästa som en viktig anledning till att surrogatmödrskap bör tillåtas i Sverige. *”Det finns ju redan barn i Sverige som tillkommit genom värdmödrskap och lagstiftningen måste börja ta hänsyn till dem och skydda dem och deras familjer”* (Westerlund, 2008, s 29).

5:5 Barn som handelsvara – efterlängtade barn

Surrogatmödrskap, kommersiellt som altruistiskt, innebär enligt Ekis Ekman att vi får en förändrad syn på barn, de blir något vi kan köpa för *”några tusen dollar”* (Ekis Ekman, 2010, s 14) alternativt *”ge bort”* (a a) genom ett skriftligt avtal. För henne medför det att vi behandlar levande barn som *”ting”* och *”äodelar”* vilka *”är till för andra, inte som människor i sin egen rätt”* (a a). ”Maria”, *”Att tillåta surrogatmödrskap är att tillåta handel med barn – den som köpt rätten till barnet får den”* (Westerlund, kommentarer, 2010). Signaturen ”Micke vK” menar att kommersiellt surrogatmödrskap blir en form av människohandel. *”Att betala någon för att lämna ifrån sig ett nyfött barn – på vilket sätt är det inte människohandel? Om det är OK, varför är det inte OK att köpa ett treårigt barn av samma kvinna?”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). De ser en fara i att det kommer att skapas en svart marknad där barn köps och säljs och ”Mehdi” gör här en jämförelse med *människotrafficking, smuggling och barnprostitution* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010).

När det gäller den förändrade synen på barn som Ekis Ekman talar om så kan, menar ”H P”, barn aldrig bli handelsvaror, detta *”eftersom varje liv är unikt, till skillnad från tjänster eller produkter som kan massproduceras”* (a a). ”H P” menar att ett barn, bara för att pengar är iblandat, inte är *”sämre än någon annan”* utan *”kanske i många fall t.o.m. lite mer efterlängtad och älskat. Massor av kvinnor i Sverige idag får barn genom IVF-behandlingar, vilket kostar mycket pengar”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Han framhåller att vi idag redan betalar för att få barn. Då borde man även från motståndarsidan hävda att det finns inslag av varufiering i andra metoder såsom IVF och adoption. För ”H P” handlar detta om en inställningsfråga, vad man vill se och om man är öppen för alternativa reproduktionssätt än det så kallade ”traditionella” sättet att få barn. ”H P”

”Antingen så accepterar man att alla par inte kan få barn utan tar hjälp av en tredje part, samt betalar för detta (surrogat, spermiedonation, adoption mm) och kallar då allt detta föraktfullt och retoriskt för ”handel med barn” eller så ser man resultatet; efterlängtrade barn” (a a).

En jämförelse som ofta görs av förespråkarna är den mellan surrogatmödraskap och adoption. Hovatta framhåller att *”samma invändningar som används mot surrogatmödraskap skulle kunna användas också mot adoption”* (Westerlund, 2008, s 29). Hon kan därför uppleva det som lite motsägelsefullt att det finns en så positiv inställning till adoption medan surrogatmödraskap möter på ett så stort motstånd. *”Det är aldrig lätt för kvinnor att ge upp barn för adoption och också här finns ju en risk för att hon kanske gjort det för pengar eller att barnet kidnappats och sålts”* (a a). En person med signaturen ”MS” frågar sig om inte internationella adoptioner, så som de ser ut idag, också medför, att barn blir handelsvaror. *”Nog sker i realiteten ett stort antal adoptioner enligt samma principer som Ekis Ekman kritiserar vad gäller surrogatmödraskap- t.ex. rika världen ”får” barn från den fattiga, barnet tillfrågas inte och alla föräldrar som adopterar bort sina barn kan knappast sägas i grunden vara oförmögna att ta hand om dem”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Skillnaden menar Ekis Ekman är att det i adoption handlar om ett föräldralöst barn. *”Adoption handlar om ett föräldralöst barn som saknar familj. Att adoptera kan då vara till hjälp för detta barn”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010) medan surrogatmödraskap inte kan sägas handla om att hjälpa ett levande barn utan det är att *”redan innan befruktningen skriva på ett kontrakt där man kommer överens om att ta barnet från modern”* (a a). ”Micke vK” är inne på samma linje, *”skillnaden är ju att det barnet redan finns, och därför har intressen som ibland kan stå i motsättning med föräldrarnas”* (a a).

5:6 Donera njure – vara surrogatmamma

Försidan framhåller att utifrån motsidan sätt att argumentera så skulle man kunna jämställa surrogatmödraskap med njurdonation och spermiedonation. ”H P” anser att om surrogatmödraskap är utnyttjande av kvinnans kropp så är spermadonation precis lika utnyttjande av mannens kropp. ”H P” skriver, *”i mina ögon är en spermadonator betydligt mer av ett ”redskap” än vad en surrogatmamma är”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Ekis Ekman å andra sidan, skriver att man inte kan jämföra *”en graviditet med att runka i en mugg”*. *”Han riskerar inte havandeskapsförgiftning, infertilitet, foglossning eller den smärta som en förlossning innebär”* dessutom menar hon att man knappast kan säga *”att han relaterar till sina spermier på det sätt en kvinna relaterar till det levande barn hon faktiskt fött och burit i nio månader”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). ”Micke vK” framhåller att det inte är lika vanligt att spermadonatorer som surrogatmödrar i efterhand ändrat sig men att om så skulle vara fallet *”då tycker jag definitivt att deras rättigheter som föräldrar borde diskuteras”* (a a). Njurdonation i sin tur, menar Ekis Ekman innebär inte samma uppoffringar som en graviditet. *”Den som donerar en njure går inte igenom nio månader av kroppsliga åkommor, får generellt sett inga men och saknar sällan sin njure”* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010) skriver Ekis Ekman. *”Skillnaden är att njurdonation är att ge bort något – inte att ens jag och kropp blir någon annans samtidigt som de fortfarande sitter fast på en”* (a a). Denna sista kommentar ifrågasätts av signaturen ”Henrik” som skriver, *”den som anmäler sej som njurdonator har väl just den situationen – en kroppsdel som fortfarande sitter fast på en ska bli någon annans”* (a a).

5:7 Männsklig rättighet

Den tredje och sista nodalpunkten jag kunnat urskilja är **männsklig rättighet**. Utifrån denna nodalpunkt framkommer i diskursen en skillnad mellan de två positionerna i hur de ser detta med barn och rätten till att kunna bli förälder som en rättighet eller inte. Motsidan sätter männsklig rättighet i relation till momenten *barn* och *kvinnlighet*. Medan försidan skapar en ekvivalenskedja med momenten *ofrivillig barnlöshet*, *barn på "traditionellt" sätt*, *alternativa reproduktionsteknologier*, *sexuell läggning*.

Ekis Ekman tar i sin artikel tydlig ställning emot att barn skulle vara en rättighet. *"Hade barn växt på träd så skulle man kanske kunna tala om en allmän rättighet att få barn. Men nu är det inte så. Barn kommer ur kvinnor"* (Ekis Ekman, 2010, s 14). Denna sista mening säger ganska mycket om Ekis Ekman's sätt att se på barn och vilka som har rätten att få barn. I och med att barn kommer *ur kvinnor* så är det också kvinnor som har rätten att skaffa barn. Försidan framhåller även de att barn inte är en rättighet, *"nej rätten till barn är ingen männsklig rättighet"* (Westerlund, kommentarer, 2010). Däremot har de inte en lika bestämd och snäv bild på vilka som kan bli föräldrar. De vill framhålla att barnafödandet inte är något heligt, där det av naturen är förbestämt att kvinnan som föder barnet också måste vara barnets sociala förälder.

Förespråkare av surrogatmödraskap framhåller att för ensamstående män, homosexuella män och barnlösa heterosexuella par så är surrogatmödraskap deras enda möjlighet att få barn. Enligt Ekis Ekman är detta inget bra argument för att surrogatmödraskap skulle legaliseras. Det är kvinnan som föder barnet och därför har hon rätten till barnet. Män oavsett sexuell läggning kan aldrig ha en sådan rätt. Graviditet är *"något grundläggande männskligt"* (Ekis Ekman, 2010, s 15) och föreskrivet det kvinnliga könet. Hos motståndarsidan är begreppet moral centralt, vilket tidigare behandlats. Signaturen "H." *"någonstans måste en gräns dras och vi tillsammans avgöra vilken rådande moral och syn vi vill ha på människan (och kvinnan), och det kommer alltid att finnas människor som kommer ikläm – par som blir utan barn, män som blir utan sex, kvinnor som blir utan barn osv. That's life"* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). Detta resulterar i att gruppen kvinnors intressen ställs mot gruppen ofrivilligt barnlösas intressen och enligt motståndarsidan måste kvinnans kropp i detta sammanhang skyddas framför de ofrivilligas längtan efter barn.

Försidan är kritiska mot att barn ses som en rättighet för heterosexuella par som kan få barn på det "traditionella" sättet men att par vilka är ofrivilligt barnlösa och inte kan få barn på "traditionellt sätt" i högre utsträckning måste bevisa deras kompetens som föräldrar. Olika former av reproduktion värderas olika i samhället. Hovatta menar att adoption lyfts upp som ett så *"fantastiskt"* sätt att få barn på när det gäller de som inte kan få barn, men att om det nu är ett så fantastiskt sätt att få barn på, *"borde vi då inte alla adoptera?"* (Westerlund, 2008, s 29). De alternativa möjligheterna till att få barn diskuteras endast utifrån den grupp som är barnlösa. Barnets rättigheter i relation till de par som kan få barn på "traditionellt" sätt diskuteras inte i samma utsträckning. "Sanna" frågar sig om det finns *"någon som helst anledning till att skaffa barn på traditionellt sätt när det finns barn utan biologiska och/eller sociala föräldrar överallt i världen? Varför skaffa barn när man kan vara familjehem?"* (Ekis Ekman, kommentarer, 2010)

Och hon menar i sin tur att detta är ett ställningstagande som inte bara borde gälla ”ofrivilligt barnlösa (homopar och hetero) utan främst barnalstrande par?” (a a).

Barbro Westerlund, ”Sedan tycker jag också att vi måste börja visa större förståelse för människor som vill ha barn, men inte kan få de själva. Det kan bli en så stor sorg att det kan leda till psykiska problem. Det är väldigt hårt att inte kunna få ta hjälp av en metod som är medicinskt möjlig och dessutom finns tillgänglig i andra länder” (Westerlund, 2008, s 29). Denna sorg kommer till uttryck i några av kommentarerna. ”Hans”, ”Tack alla ni som har en gnutta eller mer sympati för alla barnlösa par och ensamstående som sannolikt var och en lider mer av detta än vad den minoritet av alla surrogatmödrar som kan räknas som utnyttjade, gör tillsammans” (Ekis Ekman, kommentarer, 2010). ”Maria”, ”Tror inte att en person som kan få barn kan sätta sig in i hur en person som inte kan få barn känner sig speciellt inte när ens högsta önskan är att få bli förälder” (a a). Till skillnad från motståndarna menar förespråkarna att det inte är så enkelt som motsidan försöker göra det till. Det kan ses som orättvist att par vilkas största önskan är att få barn fråntas denna möjlighet på grund av faktorer som sexuell läggning när det idag finns metoder som skulle möjliggöra ett föräldraskap.

6. Analys

Surrogatmödraskap är en politisk fråga och precis som framhållits i resultatkapitlet påminner debatten om den om prostitution. De två motsatspositionerna i surrogatmödraskap skiljer sig åt i grundläggande ideologiska ställningstaganden. Försidan talar om frivillighet, vilket kan ses som ett uttryck för en liberalisk grundideologi medan motsidan mer intar ett strukturellt perspektiv där begrepp som makt och genushierarkier är centrala. Feminismen går i sin tur som en röd tråd hos båda sidor men med vissa olikheter. Bland annat går det att urskilja skillnader i hur man ser på principen om kvinnligt självbestämmande och kvinnans rätt till sin egen kropp.

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv går båda dessa positioner att problematisera. I motsidans argumentation ifrågasätts många av våra föreställningar som tas för givna inom vår kultur. Här konstrueras en bild av kvinna utifrån begrepp som frivillighet och självbestämmande. Kvinnor är kapabla att själva kunna fatta beslut som rör deras kroppar och denna position menar precis som Jönsson (2003) att surrogatmödraskap därmed skulle kunna leda till en ökad individuell frihet för många kvinnor. Dessutom problematiserar man de föreställningar som idag finns i synen på moderskap, föräldraskap och vad som är ”naturligt” och menar att dessa är kulturella värderingar och inte biologiska. Många av de attribut som tillskrivs det kvinnliga könet är socialt konstruerat inom en bestämd kontext. I en annan kontext eller annan tid kan det förhålla sig annorlunda. Temans (2008) artikel tar sin utgångspunkt i ett liknande synsätt. Forskningen som bedrivs om surrogatmödraskap utgår från vissa antaganden som är relevanta i forskarens kontext med det säger inte att den går att överföra på ett land som Indien eller Ukraina. Här finns mycket gemensamt med det socialkonstruktivistiska perspektivet. Samtidigt kan man också utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ifrågasätta försidans antaganden om människans frihet och då framför allt utifrån att vi lever i en orättvis värld med socioekonomiska skillnader. I det kommersiella surrogatmödraskapet blir detta framför allt synligt. Rika par åker till Indien, Ukraina eller Ryssland och betalar

en kvinna för att bära deras barn. I sådana sammanhang kan det vara svårt att tala om ett fritt val för dessa kvinnor. Signaturen "Jeanette" belyser detta väl när hon skriver, *Att sälja har ett pris. Att inte sälja har ett pris*. För en del människor som lever under fattiga förhållanden blir det inte ett val, utan det handlar om överlevnad. Diskursanalysen menar på att de ord vi använder säger något om den sociala verklighet vi lever i. I ett sådant sammanhang är begreppet frivillighet intressant. Idag framhålls frivillighet som lösningen på många av våra problem. Det fria valet, försidan tillskriver dessa kvinnor skulle därmed i sig kunna ses som en social konstruktion som används inom diskursen för att rättfärdiga valet att åka till exempelvis Indien för att få det barn man längtat efter.

Denna problematik har även belysts av vissa inom försidan som därför anser att ett altruistiskt surrogatmödraskap är att föredra framför ett kommersiellt. Där blir inte de ojämlika förhållandena mellan köpare och säljare lika tydligt. Ett altruistiskt surrogatmödraskap skulle å andra sidan kunna kritiseras för att förstärka de stereotyper som finns knutna kring den traditionella kvinnorollen. Kvinnan ska handla altruistiskt, vara osjälvisk och andra till lags, inte ta betalt för sina tjänster etc. Motsidan menar att ett tillåtande av surrogatmödraskap inte bara skulle innebära ett förstärkande av de stereotyper som finns knutna till kvinnorollen utan att det även skulle leda till exploatering och varufiering av kvinnokroppen. I motsidans argumentation är biologism centralt. De ger uttryck för att det finns ett "naturligt" band mellan kvinnan och barnet hon bär på. Graviditet framhålls som något grundläggande för en kvinnas identitet, att sälja reproduktiva tjänster innebär därmed en kränkning av kvinnans person. I språket kommer detta till uttryck i ordval som "*barn kommer ur kvinnor*" (Ekis Ekman, 2010, s 14) och att Ekis Ekman talar om graviditet som något "*grundläggande mänskligt*" (a a). Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv skulle framför allt Ekis Ekmans kategoriska sätt att argumentera om kvinnans kropp som något heligt och att det uppstår ett emotionellt band mellan barn och moder under en graviditet, kunna tolkas som ett essentialistiskt antagande. Kvinnan tillskrivs här biologiska egenskaper och Ekis Ekman bortser från att människan även är en kulturell och social varelse. Att "*barn kommer ur kvinnor*" säger ganska mycket om hur Ekis Ekman ser på den sociala verklighet hon lever i och hennes syn på kvinnan. Det medför ett bestämt sätt att se på kvinnans kropp och framför allt innebär det ett homogent förhållningssätt till gruppen av kvinnor. Kvinnor kan ha olika relationer till deras kroppar, för vissa skulle ett surrogatmödraskap vara problematiskt, för andra inte. Det är svårt att säga att *alla* kvinnor skulle känna sig utnyttjade vid ett surrogatarrangemang. Socialkonstruktivismen säger att världen och vi konstrueras socialt. Detta innebär att även det vi kallar "naturligt" eller biologiskt är konstruerat. I Sverige och andra europeiska länder ses det som naturligt och självklart att kvinnan som bär ett barn också vill samt bör bli barnets mamma. Teman (2008) belyser i hennes studie att en av de mest vanliga antaganden är den att "normala" kvinnor utvecklar en nära och kärleksfull relation med barnet redan i magen och detta trots att forskning inom ämnesområdet antropologi visat att sådana tankar om anknytning är en kulturell konstruktion.

Jönsson (2003) redogjorde i sin avhandling om mikro- och makronivå. I debatten om surrogatmödraskap skulle man kunna säga att inställningen till surrogatmödraskap på makronivån påverkar inställningen på individnivå, det vill säga hos folket. När den svenska staten ger uttryck för att barn tillkomna genom samlag är det mest "naturliga" sättet att få barn så påverkar det oss svenskar eftersom vi socialiseras in i en värld där det är en dominerande uppfattning. Den

svenska staten har här givit begreppet ”naturligt” en viss betydelse, vilket inte innebär att det är sanningen. Språkets betydelse är som Laclau & Louffes säger föränderligt. När försidan talar om stigmatisering syftar de i sin tur på denna socialiseringsprocess. Att som kvinna i Sverige vilja bli surrogatmamma skulle förmodligen av majoriteten i det svenska samhället ifrågasättas.

Biologi och genetik är centrala begrepp i debatten om surrogatmödraskap. Det diskuteras vem som har ”rätt” till barnet. Försidan önskar komma bort från det biologiska och framhåller istället det sociala föräldraskapet medan motsidan mer framhåller det biologiska. Eller i alla fall anser att det har ett värde.

Surrogatmödraskap skulle kunna utmana många av de föreställningar som finns kring familjebegreppet och detta skulle kunna innebära en ökad tolerans av andra familjekonstellationer än kärnfamiljens mamma – pappa – barnkonstruktion. Samtidigt skulle man kunna hävda att det finns andra sätt att öka denna pluralism i familjekonstellationer. ”Sanna” frågar sig varför man ska skaffa barn överhuvudtaget när det finns familjehem. En sådan fråga är kanske befogad. Det kanske är längtan efter *egna* barn som bör ifrågasättas och det gäller alla oavsett sexuell läggning, det vill säga inte främst de som ofrivilligt barnlösa utan även kanske främst de som är barnalstrande. Försidan hävdar att det biologiska inte har någon betydelse utifrån surrogatmammans perspektiv men samtidigt åberopar de rätten till att kunna få genetiska barn. Detta kan tyckas lite motsägelsefullt att ett par önskar sig ett genetiskt barn, vilket i sin tur förutsätter att en annan part avsäger sig sin antingen både genetiska och biologiska eller endast biologiska koppling till barnet.

Jönsson (2003) menar på att i surrogatmödraskap är barnet den viktigaste parten att ta hänsyn till. Ekis Ekman ser surrogatmödraskap som problematiskt utifrån ett barns perspektiv då hon bland annat menar att barnet inte tillfrågas, ”... *utan att fråga barnet*” skriver hon. Samtidigt kan man fråga sig när tillfrågas barnet? Det finns idag ingen institution eller liknande som kan förbjuda par vilka kan få barn på ”traditionellt” sätt att skaffa barn. Det enda staten kan göra är att gå in och bestämma när väl barnet är fött. Ser man då att barnet far illa har samhället en skyldighet att ingripa utifrån barnets bästa. Jönsson (a a) menar på att alla barn utsätts för risker som man på förhand inte kan veta om de tar skada av eller inte. Han exemplifierade med att även skilsmässor och omgiften, vilket hör till vardagen för barn som växer upp i Sverige idag, kan leda till ångest hos barn men att detta inte är tillräckliga belägg för att förbjuda till exempel skilsmässor. I detta fall hade man önskat höra barnets upplevelser vilka blivit födda av en surrogatmamma för som det ser ut idag är det endast mycket spekulationer. Jönsson (a a) framhåller att de studier som gjorts när det gäller psykologiska risker fortfarande är svåra att dra några generella slutsatser utifrån. I och med att surrogatmödraskap som praktik är ett ganska nytt fenomen, så har barn vilka fötts av en surrogatmamma ännu inte blivit tillräckligt gamla för att man ska kunna undersöka hur deras tillkomstsätt påverkat de. Detta är ett problem i debatten om surrogatmödraskap. De kanske viktigaste parterna, det vill säga barnet och surrogatmaman, blir inte hörda. Deras upplevelser har i alla fall i den debatt jag tagit del av inte hörts utan här är det framför allt feminister och personer vilka lider av ofrivillig barnlöshet som givits utrymme.

Barbro Westerlund skrev att lagstiftningen i Sverige måste börja ta hänsyn till, samt skydda de barn och familjer som redan finns i Sverige och vilka använt sig av surrogatmödraskap. Då vi människor enligt socialkonstruktivismen konstrueras

socialt och att vår världsbild skapas och reproduceras i interaktion med andra människor så påverkas vi i hög grad av det omgivande samhället. I detta fall kan man tänka sig att ett barns upplevelser av surrogatmödraskap kommer att påverkas av samhällets attityder. Utifrån ett sådant perspektiv skulle ett legaliserande av surrogatmödraskap kunna rättfärdigas i Sverige utifrån ett barnets bästa perspektiv. De barn som blivit till genom surrogatmödraskap måste också skyddas av den svenska lagen. Samtidigt kan man fråga sig om detta är att inta ett barnets bästa perspektiv. I och med att det inte finns forskning som kunnat visa på hur barn påverkas av ett surrogatmödraskap skulle ett legaliserande grunda sig i, precis som ett förbud idag, spekulationer.

I diskursanalys menar man att språket, det vill säga hur vi uttrycker oss om saker och ting, säger något om den sociala verklighet vi lever i. Westerlund och Ohlsson vill använda ordet "värdmamma" istället för surrogatmamma. Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv är detta intressant. Begreppet värdmödraskap skulle utifrån ett sådant perspektiv kunna ses som ett uttryck för att vår sociala verklighet håller på att förändras mot en mer positiv inställning gentemot surrogatmödraskap.

7. Sammanfattande diskussion och slutsats

Syftet med denna uppsats är att göra en diskursanalys av debatten om surrogatmödraskap. Mitt material har utgjorts av tre artiklar varav två av dessa med medföljande kommentarer som publicerats i tidsskrifterna *Bang* och *Ottar*. Debatten om surrogatmödraskap är polariserad. Det finns en tydligt uttalad för och motsida. Dessa motsatspositioner har utgjort min utgångspunkt i analysen av materialet. I läsandet av artiklarna har jag försökt lokalisera de argument som framförs inom dessa två positioner för att kunna urskilja vilka föreställningar om surrogatmödraskap som konstrueras inom debatten.

Mina två första frågeställning, behandlar just detta, *vilka bilder av surrogatmödraskap konstrueras i texterna?* och *vilka argument framförs inom dessa två motsatta positioner, det vill säga för och emot?* Dessa två frågor besvarade jag genom att använda mig av Laclau & Mouffes diskursteori och begreppen nodalpunkt, moment och ekvivalenskedjor. I mitt material kunde jag urskilja tre nodalpunkter, kvinnans kropp, barn och mänsklig rättighet. Dessa nodalpunkter fick i sin tur sin betydelse i relation till moment och dessa bildade tillsammans ekvivalenskedjor. Inom de olika positionerna kunde man urskilja olika former av ekvivalenskedjor. Motsidan gav surrogatmödraskap sin betydelse i relation till begrepp som exploaterande, utnyttjande, varufiering, handelsvara, biologi och moderskap. Här framkom en föreställning om surrogatmödraskap som innebär att kvinnor utnyttjas. Deras kroppar reduceras till livmödrar eller vaginor vilket leder till en varufiering av kvinnans kropp. Surrogatmödraskap medför även att barn blir något vi kan köpa eller avtala bort, vilket leder till att barn blir en handelsvara. När det kommer till den sista nodalpunkten, mänsklig rättighet så menar motsidan att det varken finns någon rätt till barn eller rätt till reproduktion. En sådan rätt skulle innebära ett utnyttjande av kvinnor kroppar vilket inte går att acceptera.

Försidans ekvivalenskedjor ger istället surrogatmödraskap sin betydelse i relation till moment som frivillighet, efterlängtnad, stigmatisering och föräldraskap. Denna position menar till skillnad från motsidan att kvinnor kan vilja vara surrogatmammor frivilligt. Kvinnor kan använda deras kroppar, till andra syften än deras egna, utan att bli utnyttjade offer. Försidan menar istället att det blir stigmatiserande mot de kvinnor som faktiskt vill bli surrogatmammor om man som motsidan säger att inga kvinnor kan vara surrogatmammor utan att bli utnyttjade. Där motsidan beskrev barn som handelsvaror menar försidan att dessa barn istället bör ses som efterlängtnade. Dessa barn har föräldrar vilka fått kämpa för att kunna bli barnets föräldrar. Försidan försöker lyfta fram det sociala föräldraskapet framför det biologiska. Denna position anser inte heller att barn är en rättighet men att rätten till reproduktion inte endast bör vara föreskrivet heterosexuella par.

I analysen undersökte jag dessa föreställningar som framträtt i materialet utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Båda sidor gick att problematisera. Motsidan för att i allt för hög grad se på människan som endast en biologisk varelse. Att människan konstrueras i en kulturell kontext var inget som problematiserades. Detta medför även att moderskapet nästintill blir något heligt vilket inte går att förhandla om. Försidan å andra sidan går att kritisera för att bortse från de strukturer och orättvisor som faktiskt finns i världen. Frivillighet blir i deras argumentation något alla människor har tillgång till vilket går att ifrågasätta. Detta om att alla har möjlighet att välja kan därför ses som en konstruktion i sig. Alla människor konstrueras som fria individer utan att ta hänsyn till klass, genus och etnicitet.

I analysen behandlas också min tredje och sista frågeställning, *vems röst är det som hörs i debatten?* När ett fenomen som i detta fall surrogatmödraskap står i fokus är det intressant att titta på vem eller vilka det är som syns och ges utrymme att uttala sig. I det material jag tagit del av, kunde jag se att det framför allt är personer vilka beskriver sig själva som feminister som hörs i debatten. Detta är i sig inte så konstigt eftersom surrogatmödraskap berör en av kvinnorörelsens viktigaste frågor, kvinnans rätt till sin egen kropp. En annan grupp, gick också att urskilja, och det var de som är ofrivilligt barnlösa och då framför allt homosexuella män. De som däremot inte hörs i debatten, det är de som är surrogatmödrar eller kan tänkas vilja bli surrogatmödrar. I detta sammanhang kan försidans argument om stigmatisering vara relevant. Att de kvinnor, vilka kan tänkas bli surrogatmödrar inte kommer till tals kan bero på en rädsla över att bli stigmatiserade. Denna frånvaro skulle också kunna förstås och förklaras utifrån att det faktiskt inte finns så många kvinnor som skulle kunna tänkas vara surrogatmödrar. I materialet jag tagit del gav egentligen ingen uttryck för att de själva skulle vilja ställa upp som surrogatmödrar. Utifrån ett sådant perspektiv skulle ett altruistiskt surrogatmödraskap, vilket förespråkas i Sverige, kunna ses som en utopi, ett önsketänkande som i realiteten inte skulle fungera. Att dessa kvinnor inte kommer till tals kan också tolkas som att de kvinnor som är surrogatmödrar tillhör en grupp som inte har så mycket makt. För det är de som har makt som också ges utrymme att uttala sig. Teman (2008) påvisar de problem som hon menar finns med dagens forskning gällande surrogatmödrar och deras upplevelser. Den vilar, enligt henne, på vissa antaganden och föreställningar som hindrar att dessa kvinnors egna personliga upplevelser kommer fram. Min personliga tanke är att det är svårt att bedriva forskning på ett område som surrogatmödraskap. Förmodligen skiljer sig upplevelserna åt mellan

surrogatmödrarna, men kanske framför allt att en surrogatmammans upplevelser skiljer sig åt över tid. Att det känns bra under själva graviditeten behöver inte betyda att det känns bra ett halvår senare. Det behövs därmed långa och djupgående studier.

Barnet är också en part som inte blir hörd i debatten, en röst som faktiskt kanske är viktigast. Idag finns av förklariga skäl inte så mycket forskning om barnets situation. Jönsson (2003) framhåller att surrogatmödraskap är en förhållandevis ny praktik och att barnen vilka blivit till genom surrogatmödraskap inte ännu har blivit tillräckligt gamla för att det ska kunna gå att dra några generella slutsatser om deras upplevelser. I och med att människan konstrueras socialt och att vår världsbild skapas och reproduceras i interaktion med andra människor påverkas ett barns inställning av samhällets attityder. Därför skulle man kunna åberopa en legalisering av surrogatmödraskap utifrån barnets bästa perspektiv. Samtidigt kan man hävda att ta barnets bästa i beaktning handlar om att först med hjälp av forskning få en klarhet i hur barnet påverkas för att sedan kunna urskilja om barnet påverkas av metoden i sig eller om det handlar om det omgivande samhällets attityder.

Avslutningsvis kan man säga att debatten om surrogatmödraskap i hög grad påminner om den om prostitution. I grund och botten handlar det om politiska och ideologiska ställningstaganden där man antingen i högre grad intar ett struktur - eller ett aktörsperspektiv. Debatten kännetecknas också av moraliska och etiska ställningstaganden. Motsidan framhåller livets ofullkomlighet medan försidan framhåller den nya reproduktionstekniken möjligheter, och då framför allt för alla ofrivilligt barnlösa. Frivillighetsargumentet i sin tur är problematiskt, menar jag, då det förutsätter att alla är jämlika. Idag lever vi inte i en sådan värld. Jönsson (2003) menar dock att dessa två saker måste skiljas åt. Det vill säga de socioekonomiska skillnaderna mellan länder samt metoden i sig är två helt olika saker. Även rättighetsaspekten är intressant att belysa. Det är svårt i dagens globala värld att tillgodose allas rättigheter på en och samma gång. I denna debatt uppstår det en motsättning mellan två svaga grupper, homosexuella och kvinnor. Homosexuellas rätt till barn hamnar i motsättning med risken av exploatering av fattiga kvinnor.

Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv är Westerlunds och Ohlssons begrepp värdmödraskap intressant. Att värdmödraskap ges ett ökat utrymme i debatten kanske är ett tecken på att attityderna gentemot surrogatmödraskap i Sverige, vilket under en längre tid varit negativ, nu håller på att förändras. Värdmödraskap är ett begrepp som inte har lika negativ klang som surrogatmödraskap. Då grunden i diskursanalysen är att hur vi uttrycker oss om saker och ting också säger något om den sociala verklighet vi lever i kanske detta begrepp är ett uttryck för att en annan social verklighet om surrogatmödraskap i Sverige håller på att växa fram.

8. Referenslista

8:1 Litteraturlista

Alvesson, M & Sköldberg K, (2008) *Tolkning och reflektion vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (2: a upplagan). Studentlitteratur.

Bergström, G & Boréus, K (red.) (2005) *Textens mening och makt* (2: a upplagan). Lund: Studentlitteratur.

Jönsson, K (2003) *Det förbjudna mödrskapet*. Lund: Bokbox Förlag.

Nakash, A & Herdiman, J, (2007) Surrogacy *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 27 (3), 246-251.

Robson, C (2002) *Real world research* (2nd edition). Oxford: Blackwell publishing.

Schiratzki, J (2010) *Barnrättens grunder* (4: e upplagan). Lund: Studentlitteratur AB.

Teman, E, (2008) The social construction of surrogacy research: An anthropological critique of the psychosocial scholarship on surrogate motherhood *Social Science & Medicine*, 67, 1104-1112.

Winther Jørgensen, M & Phillips, L, (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Ågren, P O, (2000) Forskningsetik i cyberrymden, *Human IT 1*, 91-102.

8:2 Tidningsartiklar

Ekis Ekman, Kajsa, (2010) Vi är inte maskiner, vi är inte naturresurser *Bang 3*, 12-15 & medföljande kommentarer.

Westerlund, U, (2010) Replik: Förvräng inte debatten om surrogatmödrskap, *Bang 4* & medföljande kommentarer.

Westerlund, U, (2008) Surrogatbabes *Ottar 4*, 27-29.

8:3 Offentliga publikationer

Motion till riksdagen, 2008/09:So222, Utredning om värdmödrskap.

Proposition 2004/05:137, Assisterad befruktning och föräldraskap.

Proposition 2001/02:123, Partnerskap och adoption.

Socialdepartementet, 2000:51.

8:4 Juridiska dokument

Föräldraskapen, (FB) 1949:381.

Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Lag (2006:351) om genetisk integritet, (GenL).

8:5 Elektroniska dokument

Fertilitetsguiden, Behandlingsalternativ <

<http://www.fertilitetsguiden.nu/therapyOptions/AssistedReproduction/ARTreview/index.asp> > 2011-11-17.

Nationalencyklopedin, Bang <<http://www.ne.se/bang/123445>>, 2011-12-02.

Nationalencyklopedin, Ottar <<http://www.ne.se/ottar/277884>>, 2011-12-02.

Vårdguiden, Sjukdomar och råd < <http://www.vardguiden.se/Sjukdomar-och-rad/Omraden/Sjukdomar-och-besvar/Ofrivillig-barnloshet/> > 2011-11-17.